

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

JUSTINA LUŠIN

Vloga členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr.

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Mojca Smolej

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Slovenistika ter Pedagogika in
andragogika

Ljubljana, 2013

ZAHVALA

Za strokovno vodenje, usmerjanje, potrpežljivost, pripravljenost pomagati, požrtvovalnost, razdajanje in prijaznost pri pripravi diplomskega dela se iskreno zahvaljujem mentorici doc. dr. Mojci Smolej.

Hvala tudi staršem za nenehno spodbudo in podporo.

Vloga členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr.

IZVLEČEK

Členki so bili kot samostojna besedna vrsta v slovenskem jezikoslovju prvič obravnavani šele leta 1974. Razločevanje členkov od ostalih besednih vrst, predvsem od prislovov, včasih povzroča težave še danes. V teoretičnem delu diplomskega dela sem se zato osredotočila predvsem na oblikoslovne, skladske in pomenske značilnosti členkov, ki jih razločujejo od drugih besednih vrst, v analitičnem delu pa sem na podlagi kolumen Marcela Štefančiča jr. skušala razvrstiti členke v različne skupine glede na njihovo funkcijsko vlogo.

Ključne besede: členek, prislov, besedne vrste, kolumna

The role of modal particles in columns by Marcel Štefančič Jr.

ABSTRACT

Modal particles were first analysed as an independent part of speech in Slovenian grammar in 1974. Distinguishing modal particles from other word classes, especially adverbs, sometimes still causes problems. The theoretical part of this thesis thus focuses on the morphologic, syntactic and semantic characteristics of modal particles that distinguish them from other parts of speech. The analytical part uses columns by Marcel Štefančič Jr. to classify modal particles according to their function.

Key words: modal particle, adverb, parts of speech, column

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
2 PREGLED POMEMBNEJŠE SLOVENSKE STROKOVNE LITERATURE O ČLENKIH.....	8
2.1 Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole (1934)	8
2.1.1 Členki	8
2.1.2 Prislov.....	8
2.2 Bajec, Kolarič, Rupel: Slovenska slovnica 1956 (1964).....	9
2.2.1 Členek.....	9
2.2.2 Prislov.....	9
2.3 Slovar slovenskega knjižnega jezika	11
2.4 Jože Toporišič: Slovenski knjižni jezik 2	13
2.5 Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika	14
2.6 Jože Toporišič: Esej o slovenskih besednih vrstah (1974/75).....	15
2.7 Jože Toporišič: Slovenska slovnica 1976 (1984, 1991)	16
2.8 Ivanka Černelič - Kozlevčar: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku	16
2.9 Andrej Skubic: Oglad kohezijske vloge slovenskega členka	17
3 SPLOŠNO O ČLENKU	19
3.1 Razmejitev členkov od drugih besednih vrst.....	19
3.2 Oblikoslovne značilnosti členkov.....	19
3.3 Pomenske in skladijske značilnosti členkov	20
3.4 Razlike med členki in prislovi, med členki in vezniki ter med členki in medmeti.....	20
3.4.1 Razlike med členki in prislovi.....	20
3.4.2 Razlike med členki in vezniki	22
3.4.3 Razlike med členki in medmeti	22
3.5 Delitve členkov.....	24
3.5.1 Jože Toporišič: Slovenska slovnica 2000 (2004)	24
3.5.2 Mojca Smolej: prva delitev členkov.....	24
3.5.3 Mojca Smolej: druga delitev členkov	26
3.5.4 Mojca Smolej: tretja delitev členkov – obvezni in neobvezni členki	27
4 VLOGA ČLENKOV V KOLUMNAH MARCELA ŠTEFANČIČA JR.....	28
4.1 Marcel Štefančič jr.	28
4.2 Kolumna	28
4.3 Analiza členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr.	28
4.3.1 Posebnosti analize	29

4.3.2 Statistika členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr.	29
5 ZAKLJUČEK.....	37
6 POVZETEK	38
7 LITERATURA IN VIRI	40
8 PRILOGE	42

KAZALO SLIK IN RAZPREDELNIC

Slika 1: Razločevanje lastnosti členkov od drugih besednih vrst	23
Slika 2: Razvrstitev členkov glede na osnovni vlogi	25
Razpredelnica 1: Členki, ki glede na funkcijo sodijo le v eno izmed skupin oz. podskupin ...	31
Razpredelnica 2: Členki, ki glede na več funkcij sodijo v več skupin ali podskupin	32

1 UVOD

Prvi del diplomskega dela je pregled pomembnejše strokovne literature o členku, torej tega, kako so členke obravnavali slovenski jezikoslovci v preteklosti. Zgodovinski pregled se začne z Breznikovo Slovensko slovnico za srednje šole 1934. Večja pozornost je posvečena Toporišičevim jezikoslovnim delom, saj je prvi, ki je členke obravnaval kot samostojno besedno vrsto. Omenjen je članek Ivanke Černelič - Kozlevčar, v katerem se posveti tudi razlikam med členki in prislovi, med členki in vezniki ter med členki in medmeti. Poglavje je zaključeno z Andrejem Skubicem, ki se je v članku Ogleđ kohezijske vloge slovenskega členka osredotočil na razkrivanje vrst kohezijskih oz. povezovalnih vlog členkov.

Členki so kot samostojna besedna vrsta obravnavani šele od leta 1974. Razločevanje členkov od ostalih besednih vrst, predvsem od prislovov, včasih povzroča težave še danes. V takih primerih nam običajno ne more biti v pomoč niti Slovar slovenskega knjižnega jezika, saj členke obravnava kot prislove (nekaj jih uvršča tudi med veznike ali medmete). V diplomskem delu je pozornost posvečena predvsem razločevalnim lastnostim med posameznimi besednimi vrstami. Omenjenih je tudi nekaj navodil za ločevanje členkov od ostalih besednih vrst, ki so jih slovenski jezikoslovci obravnavali v svojih delih in so lahko v takih situacijah vsaj malo v pomoč.

Za analizo in preučevanje členkov je nujno potrebno besedilo, zato so v analitičnem delu tega diplomskega dela analizirane kolumne slovenskega filmskega kritika, televizijskega voditelja in publicista Marcela Štefančiča jr.

2 PREGLED POMEMBNEJŠE SLOVENSKE STROKOVNE LITERATURE O ČLENKIH

2.1 Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole (1934)

Breznik v obravnavani slovnici znotraj poglavja Oblikoslovje deli besedne vrste na pregibne (samostalnik, pridevnik, zaimek, števniki in glagoli) in nepregibne (prislovi, predlogi, vezniki in medmeti). Za nepregibne uporablja izraz členki (členek, partikula). Torej je treba izpostaviti dve podpoglavji – Členki (str. 145–146) in Prislovi (str. 146–148).

2.1.1 Členki

Beseda členek ima dvojen pomen. V širšem pomenu označuje nepregibne besedne vrste, v ožjem pa navezke (besedotvorne prvine *-r*, *-j*, *-kaj*, *-ti*, ki se vežejo z zaimki, npr. *kamo-r*, *teda-j*, *tu-kaj*, *ni-ti*) in samostojno rabljene besede (*le*, *si*, *ga*), ki krepijo pomen besedam, ob katerih stojijo (npr. *ta-le*, *bog si ga bodi zahvaljen*).

Ob tem naj omenimo, da o tem, kako obravnavajo besede *le*, *si* in *ga* Slovenska slovnica 1956 (1964), Slovar slovenskega knjižnega jezika in Slovenska slovnica 2000 v svojem magistrskem delu *Členek v slovenskem knjižnem jeziku* piše Mojca Smolej (2001: 3).

Slovnica 1956 (1964) označi besede *le*, *si* in *ga* za oblikovne prvine oz. za členke (besedice)¹ prislovnega značaja, ki se uporabljajo za krepitev pomena besed, ob katerih stojijo. Njeni tradiciji sledi tudi SSKJ in besede *le*, *si* in *ga* prav tako označi za členke. Slovenska slovnica 2000 pa rabe besed *si* in *ga* ne zazna več in ju ne omenja.

2.1.2 Prislovi

Breznik je lekseme, ki jih danes uvrščamo v samostojno besedno vrsto členkov, uvrstil med prislove. Vendar to še ne pomeni, da avtor ni zaznal posebnosti teh besed in besednih zvez. Smolejeva (2001: 6) piše, da je njihovo funkcijsko drugačnost nakazal tako, da jih je opredelil kot samostojno podskupino načinovnih prislovov, in sicer pravi: »Poleg teh ima jezik tudi take prislove, ki ne pojasnjujejo povedka, ampak njegovo vsebino, t. j. natančneje določajo misel stavka.« (Breznik 1934: 147.) S tem pa »je že nakazal pot novemu teoretičnemu razumevanju leksemov, ki jih današnje slovnice uvrščajo v samostojno besedno vrsto členkov« (Smolej 2001: 6).

¹ »Izraz besedica je že pri Pleteršniku [...] služila za pomožni izhod oz. za izognitev natančne besednovrstne določitve.« (Smolej 2001: 4.)

2.2 Bajec, Kolarič, Rupel: Slovenska slovnica 1956 (1964)

V poglavju Besedno gradivo, kjer so na kratko opisane besedne vrste, izraz členek ni omenjen. Najdemo ga v podpoglavju Prislov (str. 243–264).

2.2.1 Členek

V tej slovnici avtorji sicer še vedno sledijo tradiciji Breznikove slovnice, vendar izraz členek nima več dvojnega pomena. Označuje le še oblikovne prvine prislovnega značaja, ki se uporabljajo samostojno (*le, li, si, ga*) ali kot navezek drugim besedam (*-r, -er, -j, -da, -kaj, -ti, koli* ali *-koli*) in ki nimajo samostojnega pomena, ampak so le sestavni del stalnih rekel ali besed, ki jim včasih dajejo poudarek ali jih pomensko krepijo.

2.2.2 Prislov

»Prislovi ali adverbi so nepregibne besede, ki določajo kraj, čas, način, vzrok in mero, dajejo besedam v stavku poudarek ali določajo razmerje do celotne misli.« (Bajec, Kolarič, Rupel 1956: 243.) Medtem ko je Breznik obravnaval besede in besedne zveze, ki jih danes uvrščamo med členke, kot del načinovnih prislovov, navedena definicija napoveduje dve novi samostojni skupini. Gre za skupini poudarnih (str. 260–261) in miselnih prislovov (str. 261–264). S to delitvijo je slovnica »že povsem pokazala pot obravnave in razumevanja členkov v sodobnih jezikoslovnih delih« (Smolej 2001: 13).

Prislovi se delijo po obliki (samostalniški, pridevniški, zaimenski, števniki, glagolski) in po pomenu (krajevni, časovni, vzročni, načinovni, količinski, poudarni, miselni). Pri analiziranju prislovov po obliki se avtorji Slovenske slovnice 1956 precej posvetijo tudi besedotvorju, in sicer obrazilom za tvorjenje te besedne vrste, npr. »Ležeče tiskani prislovi v prvem odstavku [*veselo, rdeče* itd.] so narejeni iz pridevnikov z obrazilom *-o, -e*. Ta tvorba je pri pridevnikih tako živa, da nam to niso samostojne besede, marveč oblike pridevnika. Zato imamo najpogosteje le te pred očmi, kadar govorimo o tvorbi prislovov.« (Str. 245.)

Poudarni prislovi so tisti, ki »dajejo besedam v stavku večji ali manjši poudarek. Dopolnjujejo lahko vse besede, tudi take, ki ne morejo biti same zase stavčni člen, n. pr. predlog« (prav tam, 260). Delijo se v štiri skupine:

1. poudarni prislovi, ki besedo določno pokažejo (npr. *prav, ravno, posebno, predvsem, zlasti, nadvse*),
2. prislovi, ki besedo »popolnjujejo« v obsegu in stopnji (npr. *čisto, prav, zelo, bolj, najbolj, vse, celo, kar, popolnoma, docela, povsem*),

3. prislovi, ki omejujejo obseg (npr. *le, samo, kvečjemu, skoraj, domala, malodane, še*) in
4. prislovi, ki kažejo na čustveno osebno razmerje do česa, npr. kažejo na presenečenje, veselje, samoumevnost, nasprotje (*vendar, vendarle, pa, že, še, pač, saj, že še* ipd.).

Delitvi sledi pomembna ugotovitev: »Včasih je pomen takim drobnim besedam le težko opredeliti, a vendar je jezik za njih pravilno uporabo zelo občutljiv. Z navadno stavčno analizo teh prislovov ne moremo zajeti v nobeno zgoraj naštetih vrst.« (Str. 261.)

Miselni prislovi so tisti, ki »izražajo miselno razmerje do celotnega stavka« (str. 261), ali z drugimi besedami, natančneje določajo misel stavka. Delijo se v štiri skupine (pritrtilnice, nikalnice, vprašalnice in zvalnice).

1. Pritrdilnice pritrjujejo izrečenim mislim. Delijo se v štiri podskupine:
 - a) pritrtilnica *da*, ki se rabi le samostojno, in pritrtilnice, ki izražajo posebne miselne in čustvene odtenke (npr. *seveda, kajpada, resda; seve, kajpa, res, prav*),
 - b) pritrtilnice, ki pritrjujejo z dopuščanjem in pridržkom (npr. *saj, že, še, že že, že še*),
 - c) pritrtilnice, ki pritrjujejo po sklepanju (npr. *torej, zatorej, tedaj, tako*),
 - d) pritrtilnice, ki izražajo dvom (npr. *menda, morda, baje, najbrž, nemara*).
2. Nikalnica je pravzaprav samo ena, in sicer *ne*. Je edina, ki se (poleg nikalnice *nak*) lahko uporablja samostojno. Vse preostale nikalnice (npr. *nikjer, nikdar, nikakor*) so prislovne sestave (*ni-kjer, ni-kdar, ni-kakor*).
3. Vprašalnice, ki označujejo vprašalno razmerje do izrečene misli, se delijo v dve podskupini:
 - a) samostojno rabljene vprašalnice (npr. *a, kali, kajne, kajneda, jeli*),
 - b) vprašalnice, ki so rabljene v stavčni zvezi (npr. *mar, ali, jeli*).
4. Zvalnice so izrazi, s katerimi ogovarjamo in pozivamo v razgovoru (npr. *na, nata, nate*). Ti izrazi naj bi bili »velelniš[k]e in zvalnišk[e] okamenin[e]« (str. 264). Avtorji še dodajajo: »V tej obliki in rabi so taki izrazi enaki tudi medmetom, kamor bi lahko prišteli večji del vseh miselnih prislovov.« (Prav tam.)

Ivanka Černelič - Kozlevčar v članku Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku zapiše, da so »po Slovenski slovnici iz leta 1956 [...] izšli trije članki, ki zadevajo členke, kar kaže, da se je čutila potreba po temeljitejši obravnavi slovničnih besed, če naj bi dobili slovnico in slovar« (Černelič 1991: 78).

Prvi je članek Jakoba Šolarja o členu *tudi*, v katerem ugotavlja pomembnost položaja in poudarka te besede v stavku. S tem ne pokaže samo na besednoredne značilnosti členu *tudi*, pač pa na značilnosti večine členkov. Razlaga tudi nastanek vezniških sklopov in opazi, da je v tipu *ne le – ampak tudi* dodajalna moč besede *tudi* večja od protivnosti besede *ampak*.

Drugi je članek Staneta Suhadolnika, v katerem je analiziral različne funkcijske zmožnosti besede *vendar*. Pravi, da je obravnavani izraz poudarni in miselni prislov ter protivni veznik. Kot poudarni prislov poudarja (*Kaj vendar pomeni, da vsak se oženi, če more k poroki le prit?*), izraža veselje in presenečenje (*Vendar so gospoda prišli.*) ter samoumevnost (*To je vendar sila.*). Kot miselni prislov pa dvom ali upanje (*No, kaj? Vendar me ne začneš vikati?*).

Tretji je članek Jakoba Šolarja o besedi *in*, v katerem ugotavlja, da lahko opravlja najmanj pet različnih vlog, ki pa vse na nek način ohranjajo povezovalno vrednost. S primeri iz leposlovja dokazuje, da se vezalna moč veznika *in* skoraj povsem zakrije, ko ga uporabljamo na absolutnem začetku stavka.

2.3 Slovar slovenskega knjižnega jezika

SSKJ² označuje členke predvsem kot prislove (npr. *tudi, pač, itak, že, še, češ, seveda*), ker je »pri svojem nastajanju izhajal z jezikovnoteoretične ravni Slovenske slovnice 1956 (1964)« (Smolej 2001: 20). Kot je bilo že rečeno, je članek v omenjeni slovnici le del prislovov oz. le oblikovna prvina prislovnega značaja, ki se uporablja samostojno ali pa kot navezek drugim besedam. Poudarimo še, da »kljub ‚še nepoznavanju‘ členkov kot samostojne besedne vrste Slovar največkrat skoraj povsem odkrije pomenske (modifikacijske) in besedilotvorne funkcijske zmožnosti členkov oz. določenih prislovov« (Smolej 2001: 20). Slovar nekaj členkov uvršča tudi med veznike (npr. *da* za izražanje ukaza, želje: *da mi pri priči izgineš*) in medmete (npr. *no*). Povedano dokazujejo geselski članki *no, tudi in vsaj*.

nò medm. (ö) **I. 1.** *izraža spodbudo, poziv:* no, le pojdi; no, reci kaj; no, na dan z besedo; daj roko, no; tiho, no / no, kaj boš povedal; no, bomo začeli; no, kaj; no? je vprašal / no - in? je vprašal in zazehal **2.** *izraža zadovoljnost pri ugotovitvi:* no, to je urejeno; no, vidiš, saj gre; no, torej; no, no, to si dobro povedal; no, no, mu je pritrjeval **3.** *izraža ne popolnoma prostovoljno privolitev:* no, pa naj bo po vašem; no, da, pa jutri; pog.: no, ja, bomo pa tako naredili; no, ja, kaj hočemo, počasi gre **4.** *izraža nejevoljo, zavrnitev:* no, glej jo, kako je nepotrpežljiva; no, zdaj pa imate tisto čudovito cesto; no, ali nisem rekel, da boš vse zmešal; no, veste kaj, tako pa ni treba govoriti;

² Slovar slovenskega knjižnega jezika je najprej izšel v petih knjigah (1970–1991). Prva izdaja v eni knjigi je izšla leta 1994. V digitalni obliki je bil prvič objavljen leta 1997 (na disketah), od leta 2000 je prosto dostopen tudi na spletu.

no, no, že dobro, preveč je te hvale · ekspr. no, pa imamo *izraža nejevoljo, jezo zaradi posledic prejšnjega ravnanja*; ekspr. no, zdaj smo pa tam *izraža spoznanje o težavnosti nastalega položaja* **5.** *izraža obotavljanje, pomislek*: no, da, morda je tako; no, nekako bo že šlo; no, bomo videli; to je, no, kako bi rekel, precej nerodno **6.** *izraža podkrepitev trditve*: no, to bi bil hud, če bi te slišal; no, tako hudo pa spet ni; no, res nisem vedel; no, seveda; pog. a vi ste - no, saj smo vas pričakovali **7.** v vezniški rabi *navezuje na prej povedano in izraža prehod k drugačni misli*: če bo tako, no, potem bo žalostno; hotela je proč, no, in zdaj je res odšla; no, prav, bom pa povedal / piše se tudi brez vejice no pa lahko noč / zaradi tega sem polemike vajen. No, kar me pri polemikah zanima, je dognati resnico **II.** v prislovni rabi, navadno z velelnikom, zapostavljen **1.** *izraža nejevoljo, nestrpnost, zavrnitev*: daj mi no mir; nehaj no že s svojim sitnarjenjem; povej no, kaj misliš; pustite jo no z nami; naj jim no pove po pravici / bodite no pametni; bežite no; dajte no, tega ne verjamem; ne nori no; nikar no tako obupano ne glej **2.** *izraža presenečenje, začudenje*: glej ga no, si že tu; poglejte si no, kaj so napravili ♪

túdi prisl. (û) **1.** *izraža razširitev veljavnosti trditve na istovrstni stavčni člen ali dodajanje, navezovanje*: tudi nam se je to zgodilo; poškodoval si je tudi nogo; ni samo lepa, je tudi pametna; tudi tako bi se dalo narediti; uspelo jim je tudi tokrat / to mu povej in tudi reci, da ne moreš priti; vsak ima svoje potrebe in tudi zahteve / midva greva tudi; slabega zdravja je in hitre jeze tudi / v vezniški rabi: spijo v hotelu, tudi hranijo se tam; jezi se in tudi kolne včasih **2.** *stopnjuje povedano z dodatno močnejšo ali nepričakovano trditvijo*: vsemu se je moral odpovedati, tudi upanju; to je močna pijača, tudi za krepkega moža; mnogi so omedleli, nekateri tudi umrli / po nenehnih neuspehih so odnehali tudi najbolj trmasti / za tako sliko dam tudi sto tisoč dinarjev **3.** ekspr., v nikalnih stavkih *poudarja zanikanje*: takih stvari tudi v sanjah še ni videla; nikjer, tudi pri vas nisem bil tako postrežen; včasih tudi za kruh nima / tudi malo ne pazi na svoje zdravje; tudi za centimeter se ni premaknil / pog. kaj tudi tega ne veš, kako ji je ime **4.** ekspr. *izraža podkrepitev trditve*: presneto, se pa tudi bojiš; to pa je tudi vse, kar so lahko storili; vi ste tudi reve vsi skupaj; sklenila je, da še ne odide. Čemu tudi, ko se ji nič ne mudi / iron. ti si pa tudi pameten // *izraža očitek, nejevoljo, začudenje*: ta človek pa tudi vse najde; ti pa tudi na nič ne misliš; vi se morate tudi povsod vmešavati; bil pa je tudi že zadnji čas, da se je spametoval **5.** nav. ekspr., v vezniški rabi, navadno v zvezi ne le, ne samo — ampak tudi za širjenje, stopnjevanje prej povedanega: kupili so mu ne samo smuči, ampak tudi vso opremo; ni samo govorila, ampak tudi delala / uporabljali so orodje, in sicer ne samo leseno, temveč tudi kamnito in koščeno / knjiž. zavrgel je ne le Heglov sistem, marveč tudi njegovo metodo / to je brez dvoma poenostavitev, a tudi osvežitev **6.** v vezniški rabi, v dopustnih odvisnih stavkih, navadno v zvezi s če, kakor, ko za izražanje dejstva, kljub kateremu se dejanje nadrednega stavka uresniči: tudi če bi poznali vse okoliščine, bi se težko odločili; če bi tudi hotel, ne sme; redko če je bila večerja tudi okusna, mu ni teknila *četudi, čeprav* / ekspr. kakor je tudi bogat, srečen ni / ekspr. nič pametnega se ne more domisliti, ko bi se tudi stokrat na glavo postavil ♪

vsáj prisl. (â) **1.** *izraža omejevanje na najmanjšo količino ali mero*: tukaj sta možni vsaj dve poti; vsaj eden se me je spomnil; vsaj enkrat na leto bi se lahko oglasil / bolj veselo bi bilo, če bi bilo vsaj malo sonca; vsaj za hip prenehajte **2.** *izraža omejevanje na določen stavčni člen*: kmalu bo prišel. Vsaj obljubil je; na praznovanje bi jih lahko vsaj povabili; če bo odgovoril, boš vsaj vedel, kaj misli / vsaj pred drugimi se zadrži; moral bi biti zadovoljen, da vsaj nekdo skrbi zanj / vsaj začasno ga sprejmite **3.** zastar. *saj*: vsaj ste me včeraj videli / vsaj vendar nihče ni proti napredku ♪

2.4 Jože Toporišič: Slovenski knjižni jezik 2

V tem učbeniku so besede in besedne zveze, ki jih danes uvrščamo med členke, še vedno del prislovov. Vendar pa je potrebno poudariti, da je bil v njem »prvič eksplicitno nakazan kriterij ločevanja členkov (prislovov, po katerih se ni mogoče vprašati) od prislovov (prislovov, po katerih se je mogoče vprašati), ki bo eno izmed glavnih vodil ločevanja tudi v kasnejših jezikoslovnih delih oz. slovnica (1976–2000). Gre seveda za kriterij zmožnosti postavitve vprašalnice« (Smolej 2001: 25).

Avtor deli prislove v dve skupini. V prvi so tisti, po katerih se je mogoče vprašati, to so: krajevni, časovni in tisti, ki pojasnjujejo spremljevalne okoliščine (načinovni). Poleg teh vrst ločimo še količinske, vzročne in namerne, v drugi pa so tisti, po katerih se ni mogoče vprašati in »izražajo poseben odnos govorečega do vsebine stavka ali do posameznega njegovega dela« (Toporišič 1966: 164). Prislove, po katerih se je mogoče vprašati, deli v deset skupin:

1. v skupino poudarnih prislovov, ki preusmerjajo pozornost na besedo (ali besedno zvezo ali stavek) in se rabijo ob vsaki besedni vrsti (npr. *ravno, posebno, predvsem*),
2. skupino prislovov, ki določajo obseg in stopnjo pridevnikov (npr. *čisto, zelo, nadvse, bolj, najbolj, popolnoma, docela, povsem*),
3. skupino prislovov, ki nekaj izvzemajo iz kakšne celote ali splošnosti (*le, samo, edino*),
4. skupino prislovov, ki izražajo približevanje določeni količini ali cilju (npr. *skoraj, domala, blizu, kmalu*),
5. skupino prislovov, ki povedo, da je mera ali cilj dosežen, dejanje pa nastopilo (*že*),
6. skupino prislovov, ki izražajo neki zadržek (npr. *pravzaprav, pač, saj, že, že še*),
7. skupino prislovov, ki pritrjujejo (npr. *da, seveda, kajpada, resda, seve, kajpa, res*),
8. skupino prislovov, ki izražajo nestrinjanje (*ne, nikakor, nikar*),
9. skupino prislovov, ki izražajo domnevo (npr. *menda, morda, morebiti, baje*) in
10. skupino prislovov, ki izražajo vprašanje (*ali, jeli*).

Toporišič v učbeniku iz leta 1966 sledi tradiciji Slovenske slovnice 1956, saj so besede in besedne zveze, ki jih danes uvrščamo med členke, del prislovov. Vendar pa je delitev teh vseeno nekoliko drugačna. Medtem ko se v Slovenski slovnici 1956 besede in besedne zveze, ki jih danes uvrščamo med členke, delijo le v dve samostojni skupini (poudarni in miselni prislovi), se v Slovenskem knjižnem jeziku 2 delijo v deset skupin. Pri delitvi pa je v glavnem upošteval podskupine poudarnih in miselnih prislovov, vendar ne zvalnic, te je uvrstil med velele medmete.

2.5 Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika

Članek z zgornjim naslovom je izšel leta 1974 v *SSJLK*³. »V navedenem članku so členki prvič v slovenski strokovni literaturi omenjeni kot tvorci samostojne besedne vrste. Avtor žal ni navedel širše besednovrstne analize (definicije) členkov, prav tako tudi ni pojasnil vzroka za izbiro izraza členek za poimenovanje nove besedne vrste.« (Smolej 2001: 26.)

Členki so torej bili prvič obravnavani kot samostojna besedna vrsta šele leta 1974, čeprav so se pred tem avtorji zavedali posebnosti teh leksemov. Breznik je npr. v Slovenski slovnici za srednje šole njihovo drugačnost nakazal z uvrstitvijo v samostojno podskupino načinovnih prislovov. Bajec, Kolarič, Rupel v Slovenski slovnici 1956 pa so besede in besedne zveze, ki jih danes uvrščamo med členke, uvrstili v skupino poudarnih in skupino miselnih prislovov. Toporišič jih je sprva tudi obravnaval kot del prislovov. Omenjeno je že, da jih je v Slovenskem knjižnem jeziku 2 opredelil kot prislove, po katerih se ni mogoče vprašati, in jih razdelil v deset skupin. V Kratkem oblikoslovju slovenskega knjižnega jezika pa je te prislove brez obrazložitve že uvrstil v skupino členkov in jih razširil na trinajst skupin. Iz prejšnje delitve je izločil le prislove, ki določajo obseg in stopnjo pridevnikov (npr. *čisto, zelo, nadvse, bolj, najbolj, popolnoma, docela, povsem*), dodal pa pet novih skupin (členki navezovanja, soodnosnosti, dodajanja, spodbujanja in čustvovanja).

13 skupin, ki jih je predstavil Jože Toporišič:

1. skupina členkov, ki na kaj navezujejo (*potem*),
2. skupina členkov, ki izražajo soodnosnost (*zato*),
3. skupina členkov, ki poudarjajo (*ravno*),
4. skupina členkov, ki izvzemajo (*le, samo*),
5. skupina členkov, ki izražajo sodbo (*približno*),
6. skupina členkov, ki dodajajo (*tudi*),
7. skupina členkov, ki izražajo pridržek (*pravzaprav*),
8. skupina členkov, ki potrjujejo (*da*),
9. skupina členkov, ki izražajo možnost ali verjetnost (*baje*),
10. skupina členkov, ki vprašujejo (*ali*),
11. skupina členkov, ki spodbujajo (*da*),
12. skupina členkov, ki zanikajo, ne soglašajo (*ne*) in

³ Seminar slovenskega jezika, literature in kulture.

13. skupina členkov, ki izražajo čustvovanje (*žal*).

Kot je že povedano, Toporišič v *Kratkem oblikoslovju slovenskega knjižnega jezika* ni navedel kriterija besednovrstne samostojnosti členkov. Izpostavil ga je šele v razpravi *Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika*: »V sodobnem jezikoslovnem pojmovanju je členek besedna vrsta, ki se od prislova loči – preprosto povedano – po tem, da nima vprašalnice, tj. ne daje obvestila o kraju, času, načinu itd., ampak le o odnosu do vsebine povedi ali njenega dela, in torej tudi ni stavčni člen.« (1974/75a: 39.) V tej razpravi omenja tudi enote, ki so se doslej v slovnicaх imenovale členki, tj. deli besede, ki stojijo prosto ali ne. O njih meni, da so morfemi. Taki so: *si, ga, jo* in *li/-le, koli/-koli* ter *le-/-le, -r/ər, -j, -da, -kaj, -ti*. Med členke pa uvršča vprašalni *li* in »verjetno še« *se, si, ga* (npr. *gorje si ga mu, bog ga bodi zahvaljen*).

2.6 Jože Toporišič: Esej o slovenskih besednih vrstah (1974/75)

»Tu avtor prvič predstavi in izpostavi takoimenovano skladijsko vlogo členska, ki naj bi se odražala kot strnitev stavčnih ustreznikov (členek zamenjuje cel drug stavek).« (Smolej 2001: 27.) Po Toporišičevem mnenju naj bi bila strnitev jasen znak, da členek ni prislov. Poleg tega členki nimajo vprašalnice, medtem ko jo prislovi imajo.

Skladijska vloga je strnitev:

Na podstrešju je samo ena sobica → ... je ena sobica; drugih ni. Sobica je tudi/še na podstrešju → Vsaj ena sobica ni na podstrešju, tej pa se pridružuje tista na podstrešju. Pravda še teče (in vsa vroča vre) → Pravda teče, ni zastala. Pravda spet teče → Pravda teče, prej je zastala. Pravda že teče → Pravda teče, prej ni bila v teku. Da, res je → Potrjujem, da je res/Res je, to potrjujem. (1974/75b: 304–305.)

V članku *Členki in njihovi stavčni ustrezniki* Toporišič zapiše, da se členki in prislovi med seboj ločujejo tudi v tem, da se členke lahko premešča »glede na besedni red stavka«. Trditev dokazuje s povedjo *Naša Marjeta pojde jutri na izlet*, v kateri premešča členek *tudi*. Vsaki možnosti navede tudi ustrezajoče »členkovne stavke«, npr. *Tudi naša Marjeta pojde jutri na izlet (ne samo Ančka); Tudi naša Marjeta pojde jutri na izlet (ne samo vaš Marjeta)*. Nato podrobneje pojasnjuje tezo, ki jo je izpostavil že v *Eseju o slovenskih besednih vrstah*: »členki [so] skrčki celih stavkov, stojijo pa lahko v samem stavku (*To je seveda res*), večinoma pa lahko nastopajo tudi kot t. i. pastavki (*To je res, seveda*). [...] Konkretni stavčni ustreznik členska je razberljiv iz sobesedila, različni ustrezniki pa so znamenje večpomenskosti členska« (Toporišič 1991: 7).

Mojca Smolej se v magistrskem delu z naslovom *Členek v slovenskem knjižnem jeziku* (2001) oddalji od zgoraj omenjene teze. Kot vzrok navede členkovo zmožnost delovanja na pomenskomodifikacijski ravni in pojasnjuje, da se nam pri tem, ko skušamo določiti vrsto modifikacije, ki jo povzroča členek povedi, res lahko zaradi pomenske ali vsebinske analize zazdi, da interpretacija ni nič drugega kot »stavek«, ki ga zamenjuje členek, vendar: »Interpretacija vsebinske dopolnitve povedi (modifikacija) ni skupek stavkov oz. povedi, ki naj bi jih členek v povedi zamenjeval, pač pa je (le) izraz subjektivnega stališča govorca/pisca do vsebine povedi oz. je (le) vnašatelj novih ‚pomenskih sestavin‘ leksema, ki ga pomensko modificira.« (Smolej 2001: 30.)

2.7 Jože Toporišič: Slovenska slovnica 1976 (1984, 1991)

Toporišič v Slovenski slovnici 1976 zapiše definicijo: »Členki so nepregibna besedna vrsta, z njimi vzpostavljamo zveze s sobesedilom, izražamo pomenske odtenke posameznih besed, delov stavka, celih stavkov in povedi ali pa tvorimo skladijske naklone. Nekateri členki se po vlogi približujejo veznikom, drugi prislovom.« (1976: 384.) S tem se avtor »prvič jasneje dotakne členkov kot besedne vrste, katere osnovna vloga se odraža predvsem na besedilni ravni (besedilovornosti)« (Smolej 2001: 28).

Avtor članke deli v 13 skupin, ki jih je na kratko predstavil že v obravnavanem članku *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika*. V Slovenski slovnici 1976 je opustil le skupino členkov, ki izražajo soodnosnost (*zato*) in dodal skupino členkov, ki izražajo mnenje in domnevo (*baje, menda, češ, denimo, recimo*). Ti so v omenjenem članku prikazani v okviru členkov, ki izražajo možnost ali verjetnost. Skupino členkov, ki spodbujajo, pa je razdelil na trdilne (*a, ali, da, dej, kako, ko, morda, naj, res, vsaj, zakaj*) in nikalne (*da, kaj, še, kakopak, kje, ko, mar, nikar, saj*). V slovnici je mogoče najti več primerov, saj so v njej členki predstavljeni na dveh straneh, v članku pa le v kratkem odstavku. Podrobnejše razlage o posameznih skupinah ni v nobenem od teh del.

2.8 Ivanka Černelič - Kozlevčar: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku

V tem članku avtorica prikaže celovit zgodovinski pregled obravnave členkov v slovenskem jezikoslovju glede na pojmovanje njihove besednovrstne samostojnosti oziroma nesamostojnosti in deloma tudi njihovo delitev v slovenskih slovnica. Pregled začneja z Bohoričevo slovnico (1584) ter konča s Toporišičevimi razpravami in deli, ki se dotikajo problematike členkov (do leta 1984).

»Do Breznika je v naših slovnica ugotovljeno, da so prislovi besede, za katere obstajajo določene vprašalnice, in da pojasnjujejo glagole, pridevnike in prislove. Prislovom pa priključujejo tudi nepregibne besede, ki lahko predstavljajo odgovor na odločevalno vprašanje, torej pritrdilnice in nikalnice, pa tudi še nekatere druge. Te pa verjetno prav zaradi tega, ker po njih ni bilo mogoče vprašati, iz skupine prislovov postopoma izločajo. Od Metelka so upoštevani tudi členki/partikule kot besedotvorne prvine pri zaimkih in prislovih. Izraz *členek* je vpeljal Svetec, Janežič pa ga je uporabljal kot skupno ime za nepregibne besedne vrste« (Černelič 1991: 76).

Ivanka Černelič - Kozlevčar zaključek članka posveti še razlikam med členki in prislovi, med členki in vezniki ter med členki in medmeti.

»Pregled obravnavanja členkov v slovenskem jezikoslovju kaže, da so primeri členkov registrirani od vsega začetka, vendar so obravnavani v okviru prislovov, ker nimajo posebnih oblikoslovnih lastnosti. Njihova posebnost med prislovi se je pokazala, zlasti ko so se začeli oblikovati kriteriji za določanje prislovov. Taka merila so: možnost, da se po prislovu vpraša; značilnost, da pojasnjuje glagol, pridevnik, prislov in le izjemoma samostalnik kot desni prilastek; in končno – v stavku so samostojni stavčni členi. Morfološke značilnosti, vprašalnica, skladijska vloga in pomen pa so osnovna merila za razločevanje besednih vrst. Oboji, členki in prislovi, so nepregibni, vendar se prislovi stopnjujejo, členki pa ne. Kot je iz pregleda razvidno, so slovnikaarji glede členka že kmalu ugotovili, da se po njem ni mogoče vprašati ali vsaj ne tako kot po prislovu. Vpraševanja z odločevalnim vprašanjem tipa *ali je brat morda doma* z odgovorom *da/ne* ne moremo šteti za vprašanje po členku, ker vprašujemo po določenem dejstvu, na katerega lahko odgovorimo glede na realnost ali pa glede na naše vedenje ali prepričanje o tej realnosti, ne pa po delu stavka, kot npr. pri prislovu (*Brat stanuje doma. – Kje stanuje brat? – Doma.*). [...] S skladijskega stališča smo že v prejšnjem primeru lahko videli, da je členek v nasprotju s prislovom lahko le del povedka in tako funkcijsko sovpadne z naklonskimi glagoli. [...] Medtem ko ti členki nastopajo zlasti ob glagolu oz. povedku, pa nekateri drugi, npr. po Toporišičevi razvrstitvi poudarni, izvzemalni, dodajalni in presojevalni, stojijo zlasti ob samostalnikih in izrazih količine. [...] Glede na prislov lahko rečemo, da stoji ob samostalniku le izjemoma, in to kot desni prilastek (npr. *hoja počasi*), torej kot samostojen stavčni člen, ki izraža kako značilnost samostalnika. [...] Prislovi ne stojijo ob izrazih količine, ker sami lahko izražajo količino. [...] Preostane še razmejitev členkov do medmetov. Med členke so uvrščeni členki čustvovanja, npr. *žal*. Glavna razlika je skladijska. Členki čustvovanja so vključeni v stavek, kot kaže primer iz Toporišičeve slovnice: *žal je tako (pač je tako, je že tako)*, medmeti pa se navadno rabijo pastavčno (*joj, kakšna nesreča*).« (1991: 82–83.)

2.9 Andrej Skubic: Oglad kohezijske vloge slovenskega členka

Skubic opozarja, da »[s]lovenska teorija besednih vrst členke navadno opisuje po semantičnih merilih, ne pa po funkciji, ki jo igrajo v strukturi in pomenski podstavi jezika« (1999: 211). Njihovi funkciji v skladnji stavka naj bi bili predvsem dve: povezovalna (kohezijska, konektorska) in modalna. Izraz »povezovalna« avtor uporablja v smislu povezovanja samostojnih enot (in ne v smislu povezovanja v strukturi). Avtor se osredotoči predvsem na

razkrivanje vrst kohezijskih oz. povezovalnih vlog členkov. Pri tem mu kot izhodišče služi Hallidayeva angleška slovnica.

Halliday poleg projekcije⁴ predvideva še en način za povezovanje stavkov, in sicer razširjanje. To je postopek, v katerem se stavku doda drugi stavek, ki je s prejšnjim v določenem razmerju. Tipi razširjanja so po njegovem trije: **dodelava ali opis**, v katerem dodani stavek temeljiteje dodela prvega, tj. ga ponovi z drugimi besedami, podrobneje ali prek ponazoritvenega primera; **podaljšanje**, v katerem novi stavek prejšnjega podaljša z novo vsebino, ki je prejšnji dodatek, nasprotje ali alternativa; in **dopolnitev**, v kateri novi stavek prejšnjega dopolni z okoliščinskimi informacijami. Vsaka od teh razširitvenih kategorij ima različne podkategorije. Skubic Hallidayeve različne ravni besedilnega povezovanja dopolni z nekaterimi novimi podkategorijami in s slovenskimi členki. Izrazi **dodelave ali opisa** so tako npr. *z drugimi besedami, na primer, recimo, namreč, ali natančneje, oziroma, torej*; **izrazi podaljšanja** npr. *poleg tega, še več, po drugi strani, namesto tega, le, samo, lahko pa tudi*; **izrazi dopolnitve** pa npr. *končno, najprej, prvič, za začetek, dalje, in nazadnje, namreč, potemtakem, pač, torej, načeloma, po pravilih*.

Skubic se torej zaveda, da lahko slovenski členki igrajo zelo pomembno vlogo v besedilni koheziji. V dodatku članka poda še pregled različnih funkcijskih zmožnosti členkov, ki se odražajo na ravni modifikacije. Dotakne se tudi tega, da členki niso del besedne zveze, temveč stavčna funkcija.

»Prvi pogled morda vzbuja vtis, da so ti členki del besednih zvez, ob katerih stojijo. Toda med njimi in pravimi deli besedne zveze (prilastki, določili) je vendarle pomembna razlika. Medtem ko so slednji funkcijsko opredeljeni glede na naravo jedra in je zato njihova stava omejena, členki vnašajo v strukturo stavka/besedne zveze modalni, medosebni element; kot taki pa so povsem neodvisni od narave jedra besedne zveze. Govorec lahko ima mnenje o nujnosti, verjetnosti, izključevalnosti ipd. kateregakoli dela sporočila, zato lahko stojijo mnogi členki v stavku praktično pred čemerkoli.« (1999: 231.)

⁴ V projekciji je drugi stavek projiciran skozi prvega bodisi kot poročani govor bodisi kot poročana misel.

3 SPLOŠNO O ČLENKU

3.1 Razmejitev členkov od drugih besednih vrst

Toporišič (2004: 255) besedne vrste obravnava kot pojme za množice besed z enakimi skladijskimi vlogami in drugimi lastnostmi (npr. slovnične kategorije). Skladijske in druge lastnosti posamezne besedne vrste morajo biti razločevalne. Če kakšna podmnožica danih besed nima vseh razločevalnih lastnosti, ampak samo nekatere, gre za delitev prvotne množice na podskupine. Po tej teoriji poznamo v slovenskem jeziku 8 oz. 9 besednih vrst, to so samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov, predlog, veznik, členek, medmet in povedkovnik (glede povedkovnika je v slovenskem jezikoslovju zaslediti več različnih opredelitev).

Členki se kot samostojna besedna vrsta ločijo od drugih vrst po tem, da so nepregibni in imajo posebno funkcijskoskladijsko vlogo in pomen. V pomoč pri njihovem določanju je to, da se po njih ne moremo vprašati.

»[N]e smemo prezreti dejstva, možnosti (ali nevarnosti), da uvrščamo v omenjeno besedno vrsto pravzaprav vse lekseme (z izjemo predlogov, vezniških besed, medmetov in besed s funkcijo govornih signalov), po katerih se ne moremo vprašati oz. lekseme, ki ne morejo biti odgovor na ‚diagnostično‘ vprašanje« (Smolej 2001: 66).

3.2 Oblikoslovne značilnosti členkov

Besedne vrste se delijo na pregibne in nepregibne. Nataša Jakop (2001: 305) loči nepregibnost v ožjem in širšem smislu. Nepregibnost v ožjem smislu pomeni, da besedne vrste nimajo oblikospreminjevalnih značilnosti (se ne sklanjajo, pregibajo po spolu, številu, se ne spregajo). Nepregibnost v širšem smislu pa odsotnost oblikotvornih značilnosti (stopnjevanje, tvorba glagolskih oblik). Členek je popolnoma nepregibna besedna vrsta, saj se besede, ki jih uvrščamo v to skupino, ne sklanjajo, ne pregibajo po spolu in številu, ne spregajo ali stopnjujejo. Poleg členka so nepregibne besedne vrste še prislov, medmet, predlog in veznik.

Glede nepregibnosti prislovov imajo jezikoslovci različna mnenja. Nataša Jakop (2001: 305) npr. pravi, da se prislovi lastnosti stopnjujejo in da je prislov nepregibna besedna vrsta v ožjem smislu. Toporišič pa npr. v Slovenski slovnici (2004: 409) piše, da se lastnostni prislovi ne stopnjujejo, ampak tvorijo iz ustrezne stopnje pridevnika (torej da je prislov nepregibna besedna vrsta v širšem smislu).

3.3 Pomenske in skladenjske značilnosti členkov

Toporišič (1992: 190 in 288) deli besede glede na pomen na polnopomenske oz. predmetnopomenske (samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov in povedkovnik) in na nepolnopomenske oz. slovnične (veznik, predlog, členek in medmet). Vendar pa je členek posebnost (Jakop 2001: 305), saj »nima niti predmetnega niti slovničnega pomena«.

Delitev besed glede na pomen je pri delitvi besed na besedne vrste drugotna, osnovno merilo je (ne)stavčnočlenskost: »[B]esede se razvrščajo v besedne vrste glede na hierarhizirano vlogo v stavčni zgradbi. S skladenjskega vidika je mogoče deliti vse besedne vrste na stavčnočlenske in nestavčnočlenske« (Vidovič Muha 1984: 144).

Vlogo samostojnih stavčnih členov lahko opravljajo le polnopomenske besedne vrste, to so samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov in povedkovnik (npr. glagol opravlja v stavku prvotno vlogo povedka). Po njih se v stavku lahko tudi vprašamo. Nestavčnočlenske besedne vrste so predlog, veznik, členek in medmet. Ada Vidovič Muha (1984: 144) jih deli na slovničnopomenske (predlog, veznik) in modifikacijske (členek, medmet). Medmet namreč definira kot slogovno varianto stavka, členek pa predvsem kot stavčnočlensko modifikacijo.

3.4 Razlike med členki in prislovi, med členki in vezniki ter med členki in medmeti

Razločevanje členkov od drugih besednih vrst, predvsem od prislovov, včasih povzroča težave še danes. V nadaljevanju je zato strnjjenih nekaj navodil za tako ločevanje členkov.

3.4.1 Razlike med členki in prislovi

Členek in prislov sta nepregibni besedni vrsti, a imata različne pomenske in skladenjske značilnosti. Prislovi lahko opravljajo vlogo samostojnega stavčnega člena, ker so polnopomenske besede. Iz tega izhaja, da se po njih lahko vprašamo (kje, kam, kdaj, zakaj, kako, koliko, kolikokrat ipd.). Členki ne morejo opravljati vloge stavčnega člena, saj so nepolnopomenske besede, zato se po njih ne moremo vprašati. Pri spraševanju po stavčnem členu moramo biti pozorni, da odgovor vedno predstavlja samo tisti stavčni člen, po katerem sprašujemo. »Vpraševanja z odločevalnim vprašanjem tipa *ali je brat morda doma* z odgovorom *da/ne* ne moremo šteti za vprašanje po členu, ker vprašujemo po določenem dejstvu, na katerega lahko odgovorimo glede na realnost ali pa glede na naše vedenje ali

prepričanje o tej realnosti, ne pa po delu stavka, kot npr. pri prislovu (*Brat stanuje doma. – Kje stanuje brat? – Doma.*).« (Černelič 1991: 82.)

Mojca Smolej v magistrskem delu *Členek v slovenskem knjižnem jeziku* (2001: 69) piše o tem, da se je potrebno osredotočiti še na nekatere lekseme, ki so prvotno lahko odgovor na »diagnostično« vprašanje. Kot primer navaja besedilo z leksemom *potem* in trdi, da včasih »omenjeni leksem ne opravlja vloge prislovnega določila časa (ne more biti odgovor na diagnostično vprašanje). Njegova osnovna vloga ni izražanje časa (Kdaj? Potem.), pač pa tvorjenje vzročnosklepalnega prehoda med besedilnimi polnopomenskimi enotami. Leksem *potem* opravlja v danem primeru⁵ vlogo besedilnega povezovalca.« (Smolej 2001: 69.)

V *Skladnji slovenskega knjižnega jezika* se Smolejeva (2011: 12) dotakne tudi vprašanja, ali členke kdaj vključujemo v stavčnočlensko analizo. Pravi, da pri stavčnočlenski analizi izjemo predstavljajo le poudarjalni členki, ki se v stavku oz. povedi nanašajo na točno določen in en sam stavčni člen, modificirajo pomen člena oz. besede ali besedne zveze, na katero se nanašajo. Kadar pred določenim členom stavka stoji poudarjalni členek, ga obravnavamo kot del stavčnega člena, na katerega se nanaša. A izrecno poudarja, da ti členki ne opravljajo vloge stavčnega člena. Z njegovo vključitvijo v stavčnočlensko analizo namreč zgolj nakazujemo njegove modifikacijske vrednosti, ki jih prenaša na člen, pred katerim stoji.

Jože bo seveda zamudil. V tem primeru členek modificira pomen oz. smisel celotne povedi, zato ga pri stavčnočlenski analizi ne upoštevamo, »to je pravzaprav le posredni razlog, temeljni je seveda ta, da se členki na strukturni oz. stavčnočlenski ravni ne udejanjajo« (prav tam).

Pravo barvo je znal zmešati edino Lojze. V tem primeru členek modificira pomen le tiste besede, na katero se nanaša. Zaradi pravkar napisanega ga v stavčnočlensko analizo vključimo (*edino Lojze* = osebek → Kdo je znal zmešati pravo barvo? Edino Lojze.).

Leksemi (Smolej 2001: 210) kot so *blizu, okoli, okrog, približno* lahko poleg predložne vloge in vloge prislova (leksem *približno* se funkcijsko ne udejanja v vlogi predloga) opravljajo (tudi) vlogo poudarjalnega členska. Slednjo opravljajo takrat, ko neposredno vstopajo v pomensko razmerje s števnisko-samostalniško zvezo oz. natančneje s pridevniškim števnikom

⁵ Srečala sta se majhna dečka. »Koliko si star?« je vprašal prvi. »Pet let. Pa ti?« je hotel vedeti drugi.

»Ne vem.«

»Ne veš, koliko si star?«

»N-n.«

»Ali te ženske vznemirjajo?«

»N-n.«

»Potem si star štiri leta.« (Smolej 2001: 66.)

(večinoma gre za zvezo glavnega števnik in samostalniške besede), ki opravlja vlogo določila samostalniškega jedra.

Blizu osmih je že. Leksem *blizu* je v vlogi predloga, ki zahteva roditeljsko vezavo s samostalniškim jedrom.

Pošta je zelo blizu. Leksem *blizu* opravlja vlogo samostojnega stavčnega člana (prislovno določilo).

V Sloveniji bomo imeli v tem šolskem letu blizu 190.000 osnovnošolcev. Leksem *blizu* je členek, ki izraža močno približevanje vrednosti (meri), ki jo sporoča števnisko določilo, na katero se nanaša.

3.4.2 Razlike med členki in vezniki

Vezniki so slovnične besede, ki med stavki izražajo priredna in podredna, znotraj stavčnega člana pa samo priredna razmerja. Ena izmed funkcij členkov (povezovalna vloga) je sicer res blizu funkciji veznikov, vendar je potrebno poudariti, da v nasprotju z vezniki izražajo znotrajbesedilna razmerja med širšimi deli besedila oz. se funkcijsko udejanjajo na ravni organizacije besedila. Signalizirajo njegov začetek, konec, nadaljevanje, ponovno navezovanje. Smolejeva (2001: 68) pravkar napisano ponazarja s funkcijsko analizo leksema *torej*.

Torej:

1. vezniška vloga (strukturna skladnja): *Pozen si, torej moraš pohiteti. Torej* v danem primeru opravlja vlogo veznika, ki izraža vzročno-sklepalno razmerje (strukturna skladnja);
2. besedilnopovezovalna vloga (besedilna skladnja): *Torej ti si razbil šipo. Torej* je v navedenem primeru besedilno povezovalno sredstvo (povezovalnik med besedilnimi polnopomenskimi enotami), ki poleg vsebinskega povezovanja povedi, v kateri se nahaja, s prejšnjimi povedmi, le-te tudi povzema. Lahko bi rekli, da opravlja vlogo anaforičnega sredstva.

Težave pri razločevanju med obravnavanimi besednima vrstama povzročata tudi to, da lahko nekateri leksemi (npr. *saj, da, samo, torej, in*) opravlja poleg vezniške vloge (strukturna skladnja) in povezovalne vloge (besedilna skladnja) tudi vlogo tvorjenja stalnih sporočanjških oblik povedi (*saj, da, ko ...*).

Leksem *saj* (Smolej 2001: 70) lahko opravlja najmanj dve funkciji. V povedi *Takoj bom vse uredil, saj je to moja dolžnost* veznik *saj* izraža med stavčnima enotama vzročno razmerje (priredje). V primeru *Lepo si to povedala, Nela ... Saj znaš. Nisi samo za fibule* ne izraža skladišnega razmerja v stavčni zvezi. Osnovna funkcija leksema *saj* v danem primeru je tvorjenje določene stalne sporočanjške oblike povedi. Govorcu pomaga pri tvorjenju oz. pri prenosu določene sporočilne vrednosti oz. sporočilne funkcije povedi. Le-ta je izražena preko stalne (sporočanjške) oblike povedi.

3.4.3 Razlike med členki in medmeti

O razliki med členki in medmeti avtorica v članku Funkcijska delitev členkov: značilnosti naklonskih členkov (Jakop 2001: 306) piše:

»Členki in medmeti pa imajo skupno značilnost, da vzpostavljajo razmerje z govornim dogodkom, pri čemer razumem govorni dogodek kot govorčevo jezikovno dejavnost, tj. sporočanje nekega vedenja naslovniku v določenih okoliščinah. Medmet je stavek, ki izraža govorčevo duševno stanje (*joj, av*), posnema živalske glasove, šume (*hov hov, bim bam*) ali govorec z njim veleva (*pst*). Členek je z besedo izražen govorni dogodek: *Mama je baje zdrava. ← Mama je zdrava. Tako so mi rekli*. Členki in medmeti so stavki, vendar se razlikujejo v skladenjski rabi: členki so samostojni stavki (*Da. Morda.*) ali del drugega stavka (*Na rojstni dan bo prišla tudi teta.*), medmeti pa se nestavčno ne dajo rabiti (*Joj. Pst.*); izjema so primeri, ko je medmet stavčni člen (*Miška pa smuk v luknjo.*)«

Značilnosti	Oblikoslovne značilnosti			Vprašalnica	Skladenjske značilnosti		
	+/- pregibnost	+/- predmetno-pomenskost	+/- slovnični pomca		+/- stavčno-členskost	raba stavčnih nečlenov v povedi	
						del stavčnega člena	stavček
Besedne vrste							
Samostalniška b.	+	+	-	+	+	/	/
Pridravnika b.	+	+	-	+	+	/	/
Glagol	+	+	-	+	+	/	/
Prislov	-	+	-	+	+	/	/
Povedkovnik	+	+	-	+	+	/	/
Veznik	-	-	+	-	-	-	-
Predlog	-	-	+	-	-	-	-
Medmet	-	-	-	-	-	-	+
ČLENEK	-	-	-	-	-	+	-

Slika 1: Razločevanje lastnosti členkov od drugih besednih vrst ⁶

Pri skladenjski analizi besedil lahko torej kaj hitro ugotovimo, da so leksemi zmožni opravljati več funkcij. S tem se odpira vprašanje, kako naj se to odraža pri njihovi besednovrstni opredelitvi (npr. leksem *in* je lahko veznik ali členek). Možnosti sta pravzaprav dve. Ali gre za lekseme, ki lahko opravljajo več raznolikih funkcij, ali pa za homonimne lekseme, ki se med seboj razlikujejo po svoji funkciji. Toporišič meni, da gre za drugo možnost: »Okrog ena četrtnina členkov je enakozvočna z vezniki in prislovi.« (Toporišič 2000: 445.)

Smolejeva v svojem magistrskem delu (2001: 81) zapiše, da velika večina členkov ne opravlja le ene same pomenske in/ali skladenjske funkcije, pač pa so njihove funkcijske zmožnosti največkrat zelo raznolike in številne. Prav zaradi tega je funkcijsko analizo členkov potrebno dvigniti nad obravnavo besednih vrst (vendar je obenem ne smemo prezreti in opustiti) in pristopiti k problematiki skladenjske in pomenskomodifikacijske razčlemba členkov z

⁶ Nataša Jakop: Funkcijska delitev členkov: značilnosti naklonskih členkov. Dostopno na URL: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SI4C339V> (23. 6. 2013).

besedilnega zornega kota. Definicija leksema tako temelji na njegovem funkcijskem udejanjanju, za katerega besednovrstno poimenovanje ni nujno potrebno. Za natančno določitev funkcije leksema pa se je potrebno osredotočiti tudi na besedilno zgradbo, v kateri se leksem funkcijsko udejanja.

3.5 Delitve členkov

3.5.1 Jože Toporišič: Slovenska slovnica 2000 (2004)

V Slovenski slovnici 2000 (2004) je Toporišič predstavil dve vrsti klasifikacij členkov. Po prvi se členki delijo na pozivne, vrednotenjske, čustvenostne in besedilnozgradbenostne. S pozivnimi se tvorec besedila obrača na naslovnika (lahko tudi na samega sebe) in na njegovo oz. svoje razmerje do sporočane resničnosti; vrednotenjski podajajo tvorčeve razmerje do vsebine besedila (oz. njegovega dela); čustvenostni podajajo razmerja te vrste; besedilnozgradbenostni pa kažejo razmerje besedovalca do zgradbe besedila (oz. do kakšnega njegovega dela). Vsaka od teh štirih vrst členkov se deli v več razredov.

Po drugi klasifikaciji se členki delijo na trinajst skupin, ki jih je Toporišič navajal že v prejšnjih slovnica. V Slovenski slovnici 2000 (2004) je dodal le še komentar, da je ta klasifikacija »[m]orda enostavnejša, če ne celo boljša« od prve (Toporišič 2004: 448).

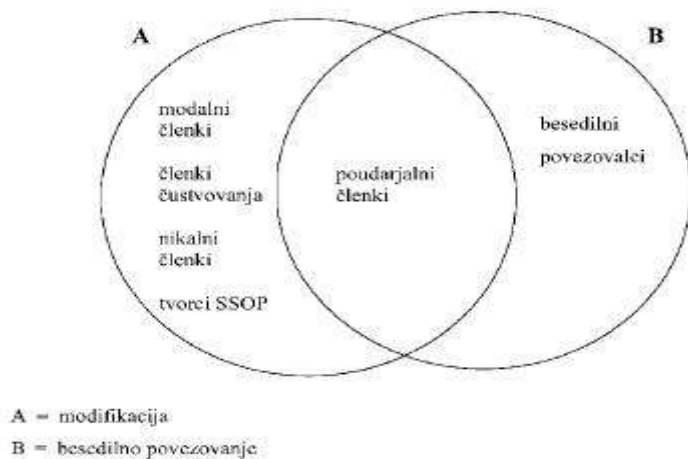
Smolejeva (2004a: 47) pravi, da temelj Toporišičeve delitve na trinajst skupin (druga klasifikacija) predstavlja predvsem preučitev besede kot nosilke pomena (pomensko razločevanje besed in besednih zvez) in ne toliko skladenjsko in besedilnofunkcijsko vedenje členkov. Če bi namreč v središče preučitve in analize členkov postavili ravno ta dva slovnici kriterija (in še pragmatičnosporočevalni kriterij), bi lahko nekatere podskupine členkov združili. To je naredila že v svojem magistrskem delu *Členek v slovenskem knjižnem jeziku* (2001), v katerem je združitev trinajstih skupin podrobneje argumentirala. Njena delitev, ki ima sedem skupin manj od Toporišičeve, bo v tem diplomskem delu predstavljena v nadaljevanju (t. i. druga delitev členkov).

3.5.2 Mojca Smolej: prva delitev členkov⁷

Večina členkov opravlja hkrati dve ali celo več funkcij (npr. kazanje na izpuščeno predmetno vsebino, izražanje nikalne vrednosti povedi, tvorjenje stalne sporočanjске oblike povedi ...).

⁷ SMOLEJ, Mojca: *Členek v slovenskem knjižnem jeziku*. Str. 82–95 in 310.

Krovni funkciji, ki ju (oz. eno izmed njiju) opravljajo vsi členki, sta modifikacija in besedilno povezovanje. Tako lahko členke najprej razdelimo v dve osnovni nadskupini, ki sta med seboj povezani, saj lahko nekateri členki opravljajo obe funkciji, ostali pa opravljajo le eno izmed funkcij.

Slika 2: Razvrstitev členkov glede na osnovni vlogi⁸

Smolejeva na podlagi dveh krovnih funkcij členke razdeli v tri skupine, kar je razvidno tudi iz slike 2. V prvi so členki, katerih skupni imenovalec je zmožnost opravljanja vloge modifikacije, v drugi so členki, katerih primarna vloga se odraža na ravni besedilovornosti, v tretji pa so poudarjalni členki, ki lahko opravljajo tako vlogo modifikacije kot vlogo besedilnega povezovanja.

Preden predstavimo drugo delitev členkov, se je potrebno ustaviti pri opredelitvi modifikacije. Razumemo jo »kot omejitev in natančno določitev pomena/cilja sporočilne funkcije. V povedi je vidna kot pomenska dopolnitev vsebine oz. referencialnega pomena. V skupino modifikatorjev uvrščamo tudi členka *da/ja* in *ne*, ki opravljata vlogo povzemanja odgovora na polno vprašanje, le da se modifikacija, ki jo povzročata omenjena členka, kaže v globini, kar pomeni, da je na ravni analize členkov modifikatorjev potrebno ločevati med površinsko (modifikacija površinskih struktur)⁹ in globinsko modifikacijo oz. modifikacijo propozicije (variantnost ubeseditve oz. izpeljave/uresničitve propozicije)« (Smolej 2004a: 45).

⁸ Mojca Smolej: Členki kot besedilni povezovalci. Dostopno na URL: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-25RXY8HV> (23. 6. 2013).

⁹ Smolej (2004a: 46) med modifikatorje površinskih struktur uvršča modalne členke (npr. *morda*), poudarjalne členke (npr. *tudi*), tvorce stalnih sporočanjskih oblik povedi (npr. *da*), členke čustvovanja (npr. *žal*) in nikalne členke, kadar ne predstavljajo odgovora na polno vprašanje.

Modifikacija (Smolej 2001: 95) je na nek način zelo težko določljiv proces, saj so »pomenske sestavine«, ki jih v poved ali v leksem vnaša členek, popolnoma »znane« le tvorcu besedila.

3.5.3 Mojca Smolej: druga delitev členkov¹⁰

Členki poleg dveh krovnih funkcij opravljajo tudi funkcije, ki so značilne le za določeno podskupino členkov in ki se medsebojno razlikujejo tako na skladejski, pomenski, sporočilnopragmatični in besedilotvorni ravni. Če torej upoštevamo le funkcijske razlike med obravnavanimi besedami in besednimi zvezami, je potrebno členke deliti (vsaj) na šest podskupin: (1) v podskupino pritrdilnih in nikalnih členkov, (2) podskupino tvorcev stalnih sporočanjskih oblik povedi, (3) podskupino modalnih členkov, (4) podskupino členkov čustvovanja, (5) podskupino poudarjalnih členkov in (6) podskupino besedilnih povezovalcev.

(1) V skupino pritrdilnih členkov sodita pravzaprav le dva leksema, členek *da*, ki se uporablja (le) v pisni obliki besedil, in njegova govorjena varianta *ja*, ki se poleg govorjene oblike besedil čedalje bolj pojavlja tudi v njihovi pisni obliki (npr. dramska besedila in intervjuji). Pritrdilni členek najverjetneje na nek način opravlja vlogo anaforičnega sredstva, ki poleg svoje osnovne vloge dodaja predmetni vsebini nevtralno trdilno vrednost. Med členke zanikanja sodijo leksemi, kot so *ne*, *nikar*, *nikakor*, *nit*, *nič*, *kje pa* ... Njihove funkcije niso vedno prekrivne, tako lahko npr. vlogo povzemanja odgovora na polno vprašanje, ki je stična s primarno vlogo členkov *da* in *ja*, opravlja le del členkov zanikanja (*ne*, *nikakor*, *nit*, *ne*, *kje pa* ...). Vlogo stavčnega zanikanja opravlja le členek *ne*, večina preostalih nikalnih členkov pa mu pomaga s krepitvijo nikalne vrednosti, ki jo povzroča. Členka *ja* in *ne* lahko opravljata tudi druge vloge, ki pa so značilne predvsem za govorjeno obliko jezika.

(2) V skupino tvorcev stalnih sporočanjskih oblik povedi sodijo leksemi *a*, *ali*, *če*, *da*, *kaj*, *ko*, *mar*, *naj*, *saj* ... Njihova osnovna funkcija je tvorjenje s pomočjo drugih leksikalnih (npr. naklonski izrazi) in slovničnih (npr. naklon, čas, oseba, glagolski vid) sredstev določene sporočajske oblike povedi, preko katerih govorec ali pisec skuša doseči sporočajski cilj (sporočajsko dejanje). Vsak členek skupaj z drugimi sredstvi tvori le določeno vrsto sporočajske oblike povedi.

(3) Modalne členke, ki s svojo pojavitvijo v povedi vnašajo določene pomenske dopolnitve vsebine povedi oz. referenčnega pomena povedi, lahko na osnovi njihovih funkcijskih zmožnosti udejanjanja razdelimo v tri podskupine. V prvi so členki, ki gotovostno naklonskost krepijo (npr. *absolutno*, *brez dvoma*, *gotovo*, *nedvomno*). V drugi podskupini so

¹⁰ SMOLEJ, Mojca: *Členek v slovenskem knjižnem jeziku*. Str. 96–268 in 310–313.

členki, ki gotovostno naklonskost slabijo (npr. *baje, bojda, menda, mogoče, morda*). V tretji pa so členki z vlogo vnosa subjektivnega stališča govorca (npr. *češ, končno, pa, vendar*).

(4) V skupino členkov čustvovanja sodijo členki, ki že sami po sebi (zunaj rabe) izražajo oz. razkrivajo vrsto subjektivnega stališča (»vrsto čustev«), ki jo bodo vnašali v besedilo: *k sreči, na srečo, na nesrečo, žal, žalibog, na žalost, hvala bogu ...*

(5) V skupino poudarjalnih členkov sodijo členki *blizu, kar, komaj, kvečjemu, le, natanko, okoli, okrog, predvsem, približno, še, šele, tudi, zlasti, že ...* Vsi členki, uvrščeni v poudarjalno skupino, pri funkcijskem udejanjanju vstopajo v pomensko razmerje s tistim členom stavka oz. s tistim delom povedi (ne nanašajo se na celo poved), pred ali za katerim stojijo.

(6) Besedilne povezovalce, katerih primarna vloga se odraža na ravni besedilotvornosti, bi lahko razdelili na tri podskupine. V prvi podskupini (npr. *kakor koli že, namreč, se pravi*) so tisti povezovalci, ki so sekundarni nosilci vsebine (anaforična sredstva), kar pomeni, da s svojo rabo prenašajo vsebino predhodnih delov besedila oz. besedilnih polnopomenskih enot. Ti povezovalci sami po sebi niso nosilci vsebine, pač pa le-to dobijo oz. jo prevzamejo v besedilu od besedilnih polnopomenskih enot. V drugi podskupini (npr. *bolje rečeno, ali natančneje, z drugimi besedami*) so tisti besedilni povezovalci, ki so napovedovalci modifikacije oblike oz. modifikacije leksikalnih sredstev. V tretji (npr. *prvič, dalje, na koncu*) so delilni signali, ki skrbijo za organizacijo besedila (signalizirajo začetek, konec, ponovno navezovanje itd.).

3.5.4 Mojca Smolej: tretja delitev členkov – obvezni in neobvezni členki

Tretja delitev (Smolej 2001: 269–281) razlikuje členke glede na njihovo obveznost ali neobveznost v povedi in dalje v besedilu. Obveznost členska je lahko enostopenjska (obveznost nižje stopnje) ali pa dvostopenjska (obveznost višje stopnje). Kadar je dvostopenjska, pomeni, da odstranitev členska iz povedi poruši njeno sporočanje obliko, ki postane nezmožna funkcijsko sodelovati pri vzpostavljanju ilokucijske vrednosti, kakršno je imela poved pred odstranitvijo členska. Porušenje sporočilne oblike povedi pa nadalje vedno vpliva na porušenje zgradbe besedila oz. prekinitev in pretrganje besedilnega smiselnega mostu/toka (koherenca). Kadar je obveznost členska enostopenjska, njegova odstranitev vpliva le na prekinitev ali pretrganje besedilnega toka oz. besedilnega smisla. Sporočanje oblike povedi ostaja še naprej funkcijsko zmožna prenesti ilokucijsko vrednost, kakršno je imela pred odstranitvijo členska. Če je členek neobvezen, pomeni, da ga lahko iz povedi odstranimo, ne da bi bila pri tem kakor koli porušena sporočanje oblike povedi ali dalje zgradba besedila (oz. besedilni smiselni tok).

4 VLOGA ČLENKOV V KOLUMNAH MARCELA ŠTEFANČIČA JR.

4.1 Marcel Štefančič jr.

Marcel Štefančič jr., rojen 25. 5. 1960 v Brežicah, je po izobrazbi magister filozofije, voditelj televizijske oddaje Studio City, filmski kritik, publicist, vesten kronist sodobne filmske produkcije in avtor številnih književnih del o filmu, literaturi, popkulturi in družbeno-političnem dogajanju dvajsetega in enaindvajsetega stoletja. (Štefančič 2012: zapis na zadnji platnici.)

4.2 Kolumna

Manca Košir v knjigi *Nastavki za teorijo novinarskih vrst* obravnava kolumno oz. »kolumen« kot komentatorsko vrsto. Komentar svojo funkcijo opravi, če ima naslovnik »občutek, da mu je jasno, kaj se je pravzaprav zgodilo« (Košir 1988: 84). Komentatorjeva naloga je namreč ta, da s svojo analizo, argumentacijo in sintezo pripravi naslovnika do tega, da bo zgodbeni dogodek razumel v logiki naravne zakonitosti. »To in to se je moralo zgoditi, ker ...« (Prav tam.)

Kolumnist je »znan po specifični izbiri predmetov svojega komentiranja in po originalnem, avtentičnem stilu« (Košir 1988: 86). Kolumnist razkriva tudi ozadje dogodkov, ki so zanj najpomembnejši. Koširjeva dodaja, da je »kolumen tak žanr, ki je v vseh svojih prvinah odvisen od osebnosti (to namreč so kolumnisti), ki ga piše« (prav tam). Redakcije skrbno izbirajo svoje kolumniste, saj morajo biti izrazite osebnosti, zato ob njihovih kolumnah objavljajo tudi njihove fotografije ali karikature, lahko pa namesto tega tudi kak drug zanje značilen znak. Politični tednik Mladina, ki je bil ustanovljen januarja leta 1943, je obudil ta žanr, zanj pa piše tudi Marcel Štefančič jr., in sicer že od leta 1986.

4.3 Analiza členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr.

»Češka slovnica [...] večkrat izpostavi teoretični pristop, po katerem se členke lahko analizira in preučuje le znotraj besedila, v katerem so, oz. le na temelju sobesedila, v katerem so členki uporabljeni.« (Smolej 2009: 17.) Naveden teoretični pristop velja tudi v tem diplomskem delu. V analitičnem delu so vsi zbrani členki iz kolumen Marcela Štefančiča jr. Pri njihovi analizi bi sicer lahko izhajali vsaj iz ene izmed dveh Toporišičevih klasifikacij, ki sta bili predstavljeni v Slovenski slovnici 2000 (2004), vendar lahko že na prvi pogled ugotovimo, da bi bila obravnava teh leksemov otežena. Avtor jim namreč v slovnici namenja le pet strani, kar pa je za tako funkcijsko raznoliko in številno besedno vrsto preprosto premalo, saj gre v

glavnem samo za naštevaje primerov, ne pa toliko za razlago kriterijev delitve v posamezne skupine. Poleg tega je temelj delitve druge klasifikacije predvsem preučitev besede kot nosilke pomena. Zaradi vsega naštetega sem se odločila, da bom pri analizi teoretično izhajala iz že predstavljene t. i. druge delitve členkov, ki jo je predlagala Mojca Smolej v obsežnem magistrskem delu (2001), saj druga delitev »opozarja na členske vloge, ki so značilne (le) za določeno podskupino členkov in ki se medsebojno razlikujejo tako na skladenjski, pomenski, sporočilnopragmatski in besedilnotvorni ravni« (Smolej 2001: 310).

4.3.1 Posebnosti analize

1. V analizo niso vključeni členki, ki so del vezniškega sredstva. Tak primer je npr.: »Ne le da je desnica gladko izgubila na predsedniških volitvah, ampak bo morala v drugem krogu za nameček glasovati še za levičarja.« (Štefančič, 16. 11. 2012.)
2. »Plan B ni obstajal.« (Prav tam.) Pri tem primeru bi rada le opozorila, da je beseda *ni* pravzaprav sklop nikalnega členka *ne* in oblike 3. osebe ednine glagola biti (*je*).

4.3.2 Statistika členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr.

Vsi členki, ki sem jih analizirala, so iz štirih Štefančičevih kolumn v reviji Mladina:

Volitve 2011: »Napačni« zmagovalec (Štefančič, 9. 12. 2011), Še en odrešenik (Štefančič, 16. 11. 2012), Dobrodošli v letu nič (Štefančič, 4. 1. 2013), Ciprski sindrom (Štefančič, 29. 3. 2013). Zaradi lažje obdelave podatkov so besedila s spletne strani www.mladina.si.

Vse štiri kolumne skupaj obsegajo 11.967 besed, od teh je kar okoli 870 členkov (okoli 7 %). Največkrat se pojavi nikalni členek *ne* (okoli stokrat). Členki, ki se v kolumnah pojavijo več kot petdesetkrat, so poleg členka *ne* še poudarjalni členki *le* (več kot šestdesetkrat), *tudi* in *še*. Besedilni povezovalci *in* se pojavi okoli petdesetkrat. Med posameznimi skupinami členkov močno prevladujejo poudarjalni členki (okoli 400), sledijo jim besedilni povezovalci (okoli 190, od tega je kar 130 sekundarnih nosilcev vsebine) ter pritrdilni in nikalni členki (okoli 120). Občutno manj je modalnih členkov (najmanj je členkov, ki gotovostno naklonskost slabijo) in tvorcev stalnih sporočanjejskih oblik povedi. Členek čustvovanja je le en sam (*žal*). Členkov, ki bi jih lahko uvrstili v več skupin oz. podskupin, pri štetju po posameznih skupinah nisem upoštevala. Poudarjalne členke, ki se v paru pojavijo več kot enkrat (npr. *le še*), sem štela posebej. V nadaljevanju sledi razdelitev členkov v različne skupine oz. podskupine. Na prvih mestih so zapisani členki, ki se pojavijo največkrat. Po razdelitvi sem navedla nekaj primerov analize.

Členek je razmeroma mlada samostojna besedna vrsta, zato je tudi literature o njem relativno malo. Tudi v času predhodnega šolanja obravnava členkov ni bila posebno poudarjena, tako da sem se z njimi bolje seznanila šele v zadnjem času. V jezikoslovni literaturi je večkrat poudarjeno, da je najtežje razločevati členke od prislovov, sama pa sem imela največ težav pri besednovrstni uvrstitvi leksema *pa*, ki je lahko veznik ali členek. Stane Suhadolnik je npr. zapisal: »Med poglavitne slovenske protivne veznike štejemo: a, ali, pa, toda, le, samo, ampak, temveč, marveč, nego, vendar. A in *ali* izražata nasprotje, *pa* ga še poudarja.« (Suhadolnik 1958: 296.)

Precej težav sem imela tudi pri razvrščanju modalnih členkov v podskupine. Težko sem namreč razbrala, kdaj želi pisec z njimi samo razkriti svoje subjektivno stališče, saj je kolumna sama po sebi izrazit avtorski komentar, kdaj pa želi le krepiti ali slabiti gotovostno naklonskost. Morda bi bilo razvrščanje členkov lažje, če bi bilo besedilo v govorjeni obliki, saj bi lahko upoštevala tudi glasovna sredstva (intonacijo, tempo, višino glasu). Nekajkrat sem bila v dilemi tudi zaradi leksema *kaj*, ki je lahko zaimek ali tvorec stalnih sporočanjških oblik povedi. Preglavice so mi povzročali tudi leksemi, ki lahko opravljajo tako vlogo vezniškega sredstva med besednimi in stavčnimi zvezami kot tudi vlogo besedilnega povezovalca in prenašalca vsebine. Načeloma sicer res velja, da taki členki stojijo na absolutnem začetku povedi, vendar pa je za določitev funkcijskega delovanja leksema v pisni obliki besedila mesto ločila pravzaprav drugotnega pomena.

Razpredelnica 1: Členki, ki glede na funkcijo sodijo le v eno izmed skupin oz. podskupin

I. pritrdilni in nikalni členki	<i>ne, niti, nič, nikar ne, ne več, sploh ne, da, sploh ne več</i>
II. tvorci stalnih sporočanjских oblik povedi	<i>naj, ali, kaj, mar, pa saj, da, a, mar, saj</i>
III. modalni členki	
A) členki, ki gotovostno naklonskost krepijo	<i>res, je res (res je), preprosto, resda, sploh, verjetno, zagotovo, zares, ja, dejansko</i>
B) členki, ki gotovostno naklonskost slabijo	<i>morda, verjetno, mogoče, menda</i>
C) členki z vlogo vnosa subjektivnega stališča govorca	<i>pač, itak, sploh, sploh pa, končno, magari</i>
IV. članek čustvovanja	<i>žal</i>
V. poudarjalni členki¹¹	<i>le, tudi, še, že, pa, prav, ravno, okoli, le še, šele, predvsem, več, še več, celo, vsaj, sploh, več kot, natanko, kaj šele, tako rekoč, spet, magari, samo, zlasti, še ne, točno, malone, kar, zgolj, a, čisto, posebej, predvsem pa, preprosto, še ne, že kar, še kar, še, že ravno, še celo</i>
VI. besedilni povezovalci	
A) sekundarni nosilci vsebine	<i>in, toda, namreč, torej, potemtakem, sicer, ergo, da, po drugi strani, navsezadnje, in drugič, ali, pa, na eni strani, na drugi strani, po drugi strani, potem, mimogrede rečeno, zato, a, in končno</i>
B) napovedovalci modifikacije oblike (oz. parafraz)	<i>ali bolje rečeno, ali natančneje, se pravi, hočem reči, no, še bolje rečeno, bolje rečeno, rečeno v sodobnem jeziku</i>
C) delilni signali	<i>dalje, prvič, zdaj, drugič, in tretjič, najprej, nič, potem</i>

¹¹ Nekateri poudarjalni členki opravljajo poleg pomenskomodifikacijske vloge tudi vlogo besedilnih povezovalcev, npr. *predvsem pa* in *celo*.

Razpredelnica 2: Členki, ki glede na več funkcij sodijo v več skupin ali podskupin

členki, ki gotovostno naklonskost krepijo in opravljajo vlogo prenosa subjektivnega stališča govorca	<i>seveda, očitno, vsekakor, jasno, kakopak, v resnici, res, res je, kot pravijo, se razume, res, ni kaj, ja, resnično</i>
členkova zveza, ki napoveduje modifikacijo oblike in izpostavlja subjektivno stališča pisca	<i>iskreno rečeno</i>
sekundarni nosilec vsebine in napovedovalec modifikacije oblike	<i>recimo</i>
čustvovalni in poudarjalni členek	<i>(lepo) prosim</i>
členek zanikanja z vlogo vnosa subjektivnega stališča govorca	<i>kje neki</i>
členkovna zveza, ki poudarja in opravlja vlogo prenosa subjektivnega stališča pisca ter povezuje besedilo	<i>in ja</i>

Primeri:

Nikalni (in pritrtilni) členki

1. *Rezultat: tako ne zmagáš. Sporočilo: tako se politika ne dela.* (Štefanič, 9. 12. 2011.)

Členek *ne* v tem primeru opravlja vlogo stavčnega zanikanja, sicer pa lahko poleg stavčnega delnega zanikanja ter odgovora na polno vprašanje opravlja tudi druge vloge, ki so značilne predvsem za govorjeno obliko jezika (govorni signal).

Tvorci stalnih sporočanskih oblik povedi

1. *Ta famozna nepremičnina, ki naj bi jo bil Janša dobil „po zvezah“, pod ugodnejšimi pogoji, kot bi jo sicer dobili drugi?* (Prav tam.)

V tem primeru členek *naj* in pogojna glagolska oblika tvorita obliko povedi s sporočansko vlogo izražanja domneve.

2. *Najprej si predstavljajte malega človeka, ki je bil nezadovoljen s Pahorjevo vlado, ki je v anketah na vprašanje, ali podpirate Pahorjevo vlado, odgovoril NE, ki je aktivno pripomogel h katastrofalno nizki podpori Pahorjeve vlade, ki je na referendumih glasoval proti Pahorjevim reformam in ki je z vsem tem aktivno prispeval k zrušitvi Pahorjeve vlade.* (Prav tam.)

Členek *ali* skupaj s povedno obliko glagolskega naklona tvori poved z vlogo poizvedovalnega vprašanja.

Modalni členki

A) Členki, ki gotovostno naklonskost krepijo

Tako kot oni deček v Šestem čutu bi lahko rekel: „Vidim mrtve!“ Ne brez razloga, se razume – res je videl mrtve. (Prav tam.)

Zveza *res* je opravlja vlogo krepitve gotovostne naklonskosti.

B) Členki, ki gotovostno naklonskost slabijo

*Ko se je izkazalo, da bo SD na volitvah osvojila več kot 10 odstotkov, je Borut Pahor oznanil: „Smo vstali od mrtvih, ne.“ S čimer je mislil na SD. Potem se je sicer ugriznil v jezik (ne, ne, tega nisem rekel), ker se mu je **verjetno** zazdelo, da v tem adventnem času govorjenje o „vstajenju od mrtvih“ bolj pritiče kaki drugi, manj sekularni stranki, recimo NSi, toda tudi člani NSi, ki imajo vse razloge za stiskanje k Bogu (hej, zgodil se je „čudež“, ponovno so „vstali“ ipd.), niso tisti, ki bi lahko upravičeno in argumentirano rekli: „Vstali smo od mrtvih.“ (Štefančič, 9. 12. 2011.)*

Členek *verjetno* slabi gotovostno naklonskost.

C) Členki z vlogo vnosa subjektivnega stališča govorca

*Neoliberalci nam sicer stalno ponavljajo, da se ne smemo več zadolževati, da moramo dolg zmanjševati, toda to je le blef, le dimna zavesa: »Proizvodnja dolgov je bila zamišljena in programirana kot strateško jedro neoliberalnih politik.« Dolg je **pač** najboljši stroj za plenjenje in izčrpavanje družbe – in za prerazporejanje dohodkov navzgor. (Štefančič, 29. 3. 2013.)*

Členek *pač* bi lahko na pomenski ravni interpretirali kot: dejstvo je, da je dolg najboljši stroj za plenjenje in izčrpavanje družbe ter razporejanje dohodkov navzgor (na višjem položaju si, večjo korist imaš).

Členek čustvovanja

1. *Kot ste opazili, je predsednik Borut Pahor nekaj dni pred novim letom obiskal (mariborske) brezdomce, ki stalno – iz dneva v dan – živijo v krizi (revščini, pomanjkanju, prikrajšanosti, izključenosti, socialni nevidnosti), in jim razlagal, da te krize, kot **žal** kaže, še ne bo prav hitro konec. (Štefančič, 4. 1. 2013.)*

Členek *žal* izraža obžalovanje, ker se stanje v družbi ne bo hitro spremenilo.

Poudarjalni členki

1. *SDS, ki je ljudstvo spremenila v svoje orodje (populizem, referendumi), je sama postala le orodje ljudstva. Ljudstvo je zlorabilo SDS, da bi se znebil Pahorja in da bi izvolilo Jankovića.* (Štefančič, 9. 12. 2011.)

Členek *le* v navedenem primeru vstopa v pomensko razmerje s samostalniško zvezo (orodje ljudstva) in izraža omejitvev.

2. *»Analize, ki smo jih delali, so pokazale, da je z Mercatorjevimi poslovnimi aktivnostmi v Sloveniji ekonomsko povezanih več kot 30 tisoč družin.«* (Prav tam.)

Členek *več kot* vstopa v pomensko razmerje s pridevniškim števnikom (30 tisoč), ki opravlja vlogo določila samostalniškega jedra, in s tem modificira njegovo vrednost.

Besedilni povezovalci

A) Sekundarni nosilci vsebine

1. *Ne brez razloga: »Neoliberalizem je ekonomija, obrnjena v prihodnost, saj so finance obljuba prihodnjega bogastva.« In ta nova ekonomija dolga, ki jo vsiljujejo neoliberalci (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Evropska centralna banka, finančna industrija, trojka ipd.), sistematično pleni in razlašča Evropejce: »Odvzema jim že tako šibko politično moč, ki jim jo je dodelila predstavniška demokracija; odvzema jim vedno večji del bogastva, ki so ga s preteklimi boji iztrgali kapitalistični akumulaciji; predvsem pa jim odvzema prihodnost, se pravi čas kot odločanje, kot izbiro, kot možnost.«* (Štefančič, 29. 3. 2013.)

Členek *in* vzpostavlja vez med povedjo pred njim (*»Neoliberalizem je ekonomija, obrnjena v prihodnost, saj so finance obljuba prihodnjega bogastva.«*) in povedjo, v kateri je. S tem opravlja vlogo besedilnega povezovalca.

B) Napovedovalci modifikacijske oblike (oz. parafraz)

1. *Cipru je grozil sodni dan – konec sveta. Ali bolje rečeno: trojka je dala jasno vedeti, da ima v rokah finančno orožje, s katerim lahko Ciper pošlje v kameno dobo – v propad, bankrot, kaos, opustošenje (= izstop iz evrskega območja = izključitev iz zgodovine).* (Štefančič, 29. 3. 2013.)

Členkovna zveza *ali bolje rečeno* je napovedovalec zamenjave leksikalnih sredstev, ki so nosilci podobne vsebine, lahko bi rekli tudi metaforične. Istočasno pa vzpostavlja most med besedilnima enotama, s čimer postane besedilo bolj razumljivo.

2. *Ne brez razloga: »Neoliberalizem je ekonomija, obrnjena v prihodnost, saj so finance obljuba prihodnjega bogastva.« In ta nova ekonomija dolga, ki jo vsiljujejo neoliberalci (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Evropska centralna banka, finančna industrija,*

trojka ipd.), sistematično pleni in razlašča Evropejce: »Odvzema jim že tako šibko politično moč, ki jim jo je dodelila predstavniška demokracija; odvzema jim vedno večji del bogastva, ki so ga s preteklimi boji iztrgali kapitalistični akumulaciji; predvsem pa jim odvzema prihodnost, **se pravi** čas kot odločanje, kot izbiro, kot možnost.« (Štefančič, 29. 3. 2013.)

Členkovna zveza *se pravi* poleg tega, da povezuje jedrni del s spremnim delom, ga tudi predvsem pojasnjuje na drug, krajši, bolj jedrnat način.

C) Delilni signal

1. **Dalje**, večino družbenega bogastva si prisvajajo zelo ozke elite, tisti razvpiti 1 %, tako da je ekonomska neenakost vse hujša (in vse bolj primerljiva z ekonomsko neenakostjo v času fevdalizma).

Dalje, ljudje delajo bistveno več kot prej in zaslužijo bistveno manj (tlaka), elite pa jih razglašajo za lenobe, parazite. (Štefančič, 29. 3. 2013.)

Členek *dalje* se funkcijsko udejanja na ravni organizacije besedila, saj signalizira nadaljevanje besedila.

2. Če hočete dojeti globino tega vprašanja, naredite mentalni test. Predstavljajte si vzporedni svet – predstavljajte si predsedniške volitve – in predstavljate si, da predsednik republike postane Milan Zver. **Zdaj** pa si predstavljajte še nekaj: da Janša izgubi premierski položaj. (Štefančič, 16. 11. 2012.)

V tem primeru se leksem *zdaj* funkcijsko ne udejanja na ravni stavčnega člena (prislovno določilo časa), ampak na ravni organizacije besedila (delilni signal). Štefančič je s pomočjo obravnavanega delilnega signala napovedal začetek določenega dela besedila.

Členki, ki glede na več funkcij sodijo v več skupin ali podskupin:

1. Po volitvah so se hitro zastavila zoprna vprašanja: si lahko Gregor Virant privošči, da ni v vladi? Si to lahko privošči Borut Pahor? Ali pa Karl Erjavec? **Ni kaj**, zoprna vprašanja. (Štefančič, 9. 12. 2011.)

Pri členku *ni kaj* ne gre za funkcijo zanikanja, ampak za krepitev gotovostne naklonskosti in vlogo vnosa subjektivnega stališča govorca. Lahko bi rekel: »Res je, to so zoprna vprašanja«.

2. Kot ste opazili, Slovenije letos pred volitvami niso preplavili razvpiti „brezplačniki“. **Iskreno rečeno**, Janša letos pomoči brezplačnikov ni potreboval – kot njegovi brezplačniki so se obnašali mediji in novinarji, ki so se zadnji teden pred volitvami obnašali, kakor da Janša nima hudega „stanovanjskega problema“. (Štefančič, 9. 12. 2011.)

Členkovna zveza *iskreno rečeno* opravlja vlogo napovedovalca modifikacije oblike in vlogo vnosa subjektivnega stališča pisca. Modifikacija: brezplačniki niso preplavili Slovenije, zamenjali so jih mediji. Subjektivno: mislim, da Janša ...

3. ***Lepo prosim***, je kaj bolj perverznega kot to, da bodo vsi ti fanatični antilevičarji prisiljeni glasovati za levičarja? (Štefančič, 16. 11. 2012.)

Členkovna zveza *(lepo) prosim* na čustven način poudari povedano, zato v tem primeru spada med čustvovalne in poudarjalne členke. *(Lepo) prosim* bi lahko interpretirali kot: če kdo ve še za kaj hujšega, bolj neumnega, bolj nesmiselnega, bolj nelogičnega, naj pove.

5 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem večkrat poudarila, da so bili členki prvič obravnavni kot samostojna besedna vrsta šele leta 1974 v članku Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika. Verjetno je treba tudi upoštevati, da so členki kot samostojna besedna vrsta postali širši množici znani šele leta 1976 s prvo izdajo Toporišičeve Slovenske slovnice.

Členki se kot samostojna besedna vrsta ločijo od drugih vrst po tem, da so nepregibni in imajo posebno funkcijskoskladenjsko vlogo in pomen. Pomoč in težava pri njihovem določanju je, da se po njih ne moremo vprašati. Večina členkov opravlja hkrati dve ali celo več funkcij: npr. kažejo na izpuščeno vsebino, izražajo nikalne vrednosti povedi, tvorijo stalne sporočanje oblike povedi, modificirajo in besedilno povezujejo. Pri določanju besednih vrst in stavčnih členov v stavku velikokrat povzroča težavo prav razločevanje med prislovi in členki.

Pri analiziranju Štefančičevih kolumn sem ugotovila, da avtor dokaj pogosto uporablja členke. V štirih kolumnah s skupno 11.967 besedami je uporabil okoli 870 členkov (okoli 7%), med njimi izstopajo členki *ne* (nikalni členek), *le*, *tudi* in *še* (poudarjalni členki). Velikokrat se pojavi tudi besedilni povezovalac *in*. Občutno manj je modalnih členkov (najmanj je členkov, ki gotovostno naklonskost slabijo) in tvorcev stalnih sporočanje oblik povedi. Členek čustvovanja je *le en sam* (*žal*).

6 POVZETEK

V diplomskem delu je najprej podan pregled slovenske strokovne literature o členkih, ki so kot samostojna besedna vrsta prvič obravnavani leta 1974 v članku Jožeta Toporišiča. V njem je tudi prvič predstavil delitev členkov v 13 skupin, ki jo je leta 1976 v Slovenski slovnici malenkostno spremenil in jo takšno obdržal v zadnji Slovenski slovnici iz leta 2004. Členke razume kot strnitev stavčnih ustreznikov (da zamenjujejo cel drug stavek). Po njegovem mnenju naj bi bila strnitev jasen znak, da členek ni prislov. Pred tem so bili členki namreč npr. v Slovenski slovnici 1934 podskupina načinovnih prislovov, v Slovenski slovnici 1956 pa so tvorili samostojno skupino poudarnih in miselnih prislovov. Tej tradiciji sledi SSKJ, ki členkov kot samostojne besedne vrste ne pozna. Členek je preučeval tudi Andrej Skubic, ki meni, da slovenska teorija besednih vrst členke navadno opisuje po semantičnih merilih, ne pa po funkciji, ki jo igrajo v strukturi in pomenski podstavi jezika. Najobsežnejše delo o členkih v slovenskem knjižnem jeziku pa je magistrsko delo Mojce Smolej. V njem je predlagala tri nove delitve členkov: v prvi se osredotoči na osnovni funkciji členkov, ki se odražata na ravni modifikacije in besedilnega povezovanja, v drugi opozarja na členkove vloge, ki so značilne le za določeno podskupino členkov in ki se medsebojno razlikujejo na skladenjski, pomenski, sporočilnopragsmatični in besedilotvorni ravni, v tretji pa se dotakne vprašanja členkove obveznosti za strukturo stavka oz. sporočanje obliko povedi in za zgradbo besedila.

Del diplomskega dela je posvečen predstavitvi splošnih značilnosti členka, predvsem oblikoslovnih, skladenjskih in pomenskih, ki ga razločujejo od drugih besednih vrst.

V analitičnem delu so na podlagi štirih kolumen Marcela Štefančiča jr. členki razvrščeni v šest skupin glede na njihovo funkcijo. Pri tem je upoštevana druga delitev Mojce Smolej. Obravnavane kolumne obsegajo 11.967 besed, od teh je kar okoli 870 členkov (okoli 7 %). Med posameznimi skupinami členkov prevladujejo poudarjalni členki, sledijo jim besedilni povezovalci ter pritrdilni in nikalni členki. Občutno manj je modalnih členkov in tvorcev stalnih sporočanje oblik povedi. Členek čustvovanja je le en sam. Členkov, ki bi jih lahko uvrstili v več skupin oz. podskupin, pri štetju po posameznih skupinah nisem upoštevala.

Glede na to, da so kolumne Marcela Štefančiča jr. publicistična besedila, v njih pa je za razliko od znanstvenih besedil, za katera sta značilna eksaktno (jasno, nazorno, enoznačno ...) izražanje in raba znanstvene terminologije idr., pomembnejše jedrnato, zgoščeno, poudarjeno,

navezovalno in povezovalno izražanje, kar je mogoče doseči z rabo členkov, so ti v obravnavanih kolumnah razmeroma pogosti in pričakovani.

Ob pregledovanju njegovih kolumn sem pomislila, kako velik mojster je pri vzpostavljanju dialoga z bralcem in v »podtalnem« vplivu na oblikovanje njegovega mnenja. Šele zdaj sem začutila sporočevalno moč členka, nasprotje med drobno besedno vrsto in njeno vsebinsko močjo. Brez členka bi bilo besedilo pusto in suhoparno, ta drobiž pa mu daje barvo in čar.

7 LITERATURA IN VIRI

- BAJEC, Anton, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956. Str. 243–264.
- BREZNIK, Anton: *Slovenska slovnica za srednje šole*. 4., pomnožena izd. V Celju: Družba sv. Mohorja, 1934. Str. 145–148.
- ČERNELIČ, Ivana: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. V: *Jezikoslovni zapiski*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Št. 1 (1991), str. [73]–85.
- ČERNELIČ - Kozlevčar, Ivanka: O delitvi členkov. V: *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti*. Zborovanje slavistov, Murska Sobota 1992. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije; 3). Str. 213–227.
- JAKOP, Nataša: Funkcijska delitev členkov: značilnosti naklonskih členkov. *Jezik in slovstvo*. Letn. 46, št. 7/8 (jun. 2000/01), str. 305–316.
- KOŠIR, Manca: *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. 1. natis. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1988. Str. 84, 86.
- SUHADOLNIK, Stane: Vendar in sorodni vezniki. *Jezik in slovstvo*. Letn. 3, št. 7 (april 1958), str. 296–301.
- SKUBIC, Andrej: Oglad kohezijske vloge slovenskega člena. *Slavistična revija*. Letn. 47, št. 2 (apr.–jun. 1999), str. [211]–238.
- SMOLEJ, Mojca: Češki vplivi na Toporišičevo teorijo členkov. *Opera Slavica*. Roč. 19, č. 2 (2009), str. 11–22.
- SMOLEJ, Mojca: *Členek v slovenskem knjižnem jeziku*. Pomenoslovni in skladenjski vidiki: magistrsko delo. Ljubljana: [M. Smolej], 2001.
- SMOLEJ, Mojca: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovstvo*. Letn. 49, št. 5 (sep.–okt. 2004a), str. [45]–57.
- SMOLEJ, Mojca: Obvezni in neobvezni členki. *Slavistična revija*. Letn. 52, št. 2 (apr.–jun. 2004b), str. [141]–155.
- SMOLEJ, Mojca: Skladnja slovenskega knjižnega jezika – izbrana poglavja z vajami. Dodatek: Nekatero skladenjske značilnosti spontano govorjenih besedil. Ljubljana: Študentska založba, 2011. (Knjižna zbirka Scripta.)
- ŠTEFANČIČ, Marcel: Velika čistka: ameriški stalinizem, črni spisek in obračun s holivudskimi komunisti. Ljubljana: UMco, 2012. [Zapis na zadnji platnici.]

- TOPORIŠIČ, Jože: Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo*. Letn. 20, št. 2/3 (1974/75a), str. 33–39.
- TOPORIŠIČ, Jože: Členki in njihovi stavčni ustrezniki. V: Zbornik predavanj. XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 24. 6.–13. 7. 1991. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1991. Str. 3–16.
- TOPORIŠIČ, Jože: *Enciklopedija slovenskega jezika*. V Ljubljani: Cankarjeva založba, 1992. (Leksikoni Cankarjeve založbe. Zbirka Sopotnik.)
- TOPORIŠIČ, Jože: Esej o slovenskih besednih vrstah. *Jezik in slovstvo*, letnik 20, leto 1974/75b, št. 8, str. 295–305.
- TOPORIŠIČ, Jože: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika. V: *Slovenski jezik, literatura in kultura*. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze, 1974. Str. [29]–50.
- TOPORIŠIČ, Jože: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja, 1976. Str. [192]–194, 343–347, 384–385.
- TOPORIŠIČ, Jože: *Slovenska slovnica*. 3., pregledana in razširjena izd. Maribor: Založba Obzorja, 1991. Str. 384–385.
- TOPORIŠIČ, Jože: *Slovenska slovnica*. 4., prenovljena in razširjena izd., 2. natis. Maribor: Obzorja, 2004.
- TOPORIŠIČ, Jože: *Slovenski knjižni jezik 2*. Maribor: Obzorja, 1966. Str. 164–169.
- VIDOVIČ - Muha, Ada: Nova slovenska skladnja J. Toporišiča. *Slavistična revija*. Letn. 32, št. 2 (apr.–jun. 1984), str. 142–155.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Inštitut za Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2000. Dostopno na URL: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (23. 6. 2013).
- ŠTEFANČIČ, Marcel: Ciprski sindrom. *Mladina* 13, 29. 3. 2013. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/142476/> (23. 6. 2013).
- ŠTEFANČIČ, Marcel: Dobrodošli v letu nič. *Mladina* 1, 4. 1. 2013. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/119304/> (23. 6. 2013).
- ŠTEFANČIČ, Marcel: Še en odrešenik. *Mladina* 46, 16. 11. 2012. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/117814/> (23. 6. 2013).
- ŠTEFANČIČ, Marcel: Volitve 2011: »Napačni« zmagovalec. *Mladina* 49, 9. 12. 2011. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/107460/> (23. 6. 2013).

8 PRILOGE

- I ŠTEFANČIČ, Marcel: Ciprski sindrom. *Mladina* 13, 29. 3. 2013. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/142476/> (23. 6. 2013).
- II ŠTEFANČIČ, Marcel: Dobrodošli v letu nič. *Mladina* 1, 4. 1. 2013. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/119304/> (23. 6. 2013).
- III ŠTEFANČIČ, Marcel: Še en odrešenik. *Mladina* 46, 16. 11. 2012. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/117814/> (23. 6. 2013).
- IV ŠTEFANČIČ, Marcel: Volitve 2011: »Napačni« zmagovalec. *Mladina* 49, 9. 12. 2011. Dostopno na URL: <http://www.mladina.si/107460/> (23. 6. 2013).
- V Izjava o avtorstvu

PRILOGA I

[Politika](#) | [Komentar](#)

Ciprski sindrom

Odgovor na krizo kapitalizma je fevdalizem

[Marcel Štefančič jr.](#) | [Mladina 13](#) | 29. 3. 2013

Demonstracije v Nikoziji na Cipru
© Profimedia

Britanski general John Hackett, večkrat dekorirani prvak II. svetovne vojne, poveljnik padalske brigade, ki je slavno naskočila Arnhem, in nekdanji poveljnik severne armade Nata, je leta 1982 objavil politični triler Tretja svetovna vojna, sicer huronski bestseller, v katerem se III. svetovna vojna – veliki obračun med Sovjetsko zvezo in Zahodom, med komunizmom in kapitalizmom – začne 4. avgusta 1985. Sovjeti že v prvem sunku prodrejo globoko v srednjo Evropo, na severu do Danske, na zahodu do Rotterdama, spopadi pa se prenesejo tudi na Bližnji in Daljni vzhod, v Srednjo Ameriko in Južno Afriko, celo v vesolje, kjer se z laserskimi žarki udarita Enterprise 101 in Sojuz 49.

»Bombe so na zemljo prinašale smrt in uničenje, letala so se po zraku razsuvala v koščke, ladje so se potapljale na morju, moške pa so se v njih raztreščili v kašo, scvrli ali pa utopili.«

In konec ni srečen: Nato namreč eno uro po sovjetskem jedrskem napadu na Birmingham s štirimi jedrskimi izstrelki izbrise Minsk, z orjaškim Leninovim kipom vred.

Še več, ko je te III. svetovne vojne konec, se zgodi vse tisto, kar se je nekaj let kasneje tudi zares zgodilo: razpad Sovjetske zveze, osamosvojitve Ukrajine, Belorusije in baltških republik, ponovna združitev Nemčij, razpad Češkoslovaške in tako dalje. General Hackett, ki je svoj roman napisal na osnovi računalniških preigravanj možnih geopolitičnih scenarijev, je dobro »napovedal«
prihodnost.

In zakaj je prišlo do III. svetovne vojne? Zakaj je prišlo do sodnega dne? Zakaj je stari svetovni red razpadel? Zaradi nezatnega, miniaturnega, malo znanega otočka – Slovenije!

Na Cipru se je zgodilo še nekaj zelo simptomatičnega. Trčili sta namreč dve ekscesni verziji neoliberalizma.

»Sovjetska zveza je dolgo časa iskala priložnost, da bi posttitovsko Jugoslavijo ponovno priključila Varšavskemu paktu. Ko so se začele razpoke v Jugoslaviji večati, zlasti med Slovenijo in zvezno vlado v Beogradu, je tako imenovani Komite za obrambo Jugoslavije, ki so ga financirali Sovjeti, nepremišljeno uprizoril neuspešen kazenski pohod na Slovenijo. Komite je poklical na pomoč Sovjete in priložnost je bila tu. Sovjetske vojaške enote so se v nekaj dneh spopadle z ameriškimi, ki so prišle iz Italije. Iz strahu pred posledicami, če bi se kriza izmaknila nadzoru, je hotel Washington vso stvar pomiriti in utišati, toda zaman – dokumentarni film, ki ga je na Zahod pretihotapil podjetni italijanski snemalec in na katerem se je videlo, kako ameriško orožje po Sloveniji uničuje sovjetske tanke, je obšel vse televizijske postaje sveta. Le malo gledalcev na Zahodu je sploh vedelo, kje leži Slovenija.«

In danes bi lahko dodali: le malo gledalcev na Zahodu je vedelo, kje leži Ciper! Ciper je namreč te dni nenadoma izgledal kot žarišče III. svetovne vojne, kot sprožilec velikega obračuna med Evropsko unijo in Rusijo. Le Komite za obrambo Jugoslavije, ki je uprizoril kazenski pohod na Slovenijo, je zamenjala trojka, ki je izvedla kazenski pohod na Ciper. Ciprčanom so hoteli vsiliti davek na prihranke – in jim zapleniti bančne depozite. Klasično orožje za množično uničevanje – jedrske izstrelke – je zamenjalo sodobno orožje za množično uničevanje: krediti, zadolževanje, obresti.

Cipru je grozil sodni dan – konec sveta. Ali bolje rečeno: trojka je dala jasno vedeti, da ima v rokah finančno orožje, s katerim lahko Ciper pošlje v kameno dobo – v propad, bankrot, kaos, opustošenje (= izstop iz evrskega območja = izključitev iz zgodovine). Banke se bodo sesule, kapital bo panično zbežal, Ciprčani se bodo preselili v jame! Finančni šok bo tako hud, da ne bodo mogli več živeti! In to je hladnovojna retorika, ki jo najdete tudi v Hackettovi Tretji svetovni vojni: obe strani, kapitalistična in komunistična, grozita, da bosta druga drugo z jedrskimi izstrelki poslali v kameno dobo. Vsekakor, stečaj Cipra je nuklearna opcija. Leta 1985 so interesi Zahoda in Sovjetske zveze trčili v Sloveniji – zdaj so interesi Evropske unije in Rusije trčili na Cipru. In Rusi, ki so največji tuji investitorji na Cipru in ki imajo v ciprskih bankah tudi največ »tajkunskih« depozitov, so hitro reagirali, tako da je EU izgledala le še kot patetični relikv hladne vojne.

Ugodno poslovno okolje je neoliberalna dimna zavesa – tako kot zlato fiskalno pravilo in varčevanje. Poslovno okolje je bilo tako ugodno, da se je Ciper znašel na robu propada.

Veliki upnik

Nenadoma so oznanili, da se bo finančni sistem EU sesul – zaradi Cipra! Zaradi zadolženosti nezatnega otočka! Toda potem se je izkazalo, da je večja verjetnost, da bi se finančni sistem EU razsul prav zaradi trojkega kazenskega pohoda na Ciper. Če bi Ciprčanom delno zaplenili bančne depozite, bi to povsod zrušilo zaupanje v banke, saj varčevalci ne bi imeli več občutka, da so njihove bančne vloge varne, da so njihova last in da za njih jamči država – ljudje bi začeli iz bank množično dvigovati svoje prihranke, kar bi bilo za evropski finančni sistem pogubno. Trojkin kazenski pohod na Ciper bi EU poslal v kameno dobo! Kot da bi jo zadel jedrski izstrelak.

Ruski premier Medvedjev je rekel, da bi bila to »zaplemba tujega premoženja«. Drugi so govorili, da bi bila to nasilna razlastitev Ciprčanov. S tem so vsi skupaj – z Medvedjevom vred – nehote povedali resnico. Toda s tem niso povedali le strašljive resnice o početu neoliberalne trojke, ampak tudi strašno resnico o samem finančnem sistemu, ki že vse tja od konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja temelji prav na neoliberalnih načelih, potemtakem resnico o »skrivni« logiki upništva in zadolževanja, resnico o neoliberalnem razmerju med upnikom in dolgom: prav upnik je ta, ki dolžnika že vnaprej in avtomatično pleni in razlašča.

Maurizio Lazzarato, avtor knjige Proizvajanje zadolženega človeka, ki je – v prevodu Suzane Koncut – izšla tudi pri nas, namreč pravi, da je neoliberalizem družbam po vsem svetu vsilil nov lastninski odnos, nov odnos med upnikom in dolžnikom, v katerem so vsi ljudje avtomatično »dolžniki« (vsii Ciprčani, vsii Grki, vsii Slovenci ipd.), ali bolje rečeno, vsi so »krivi in odgovorni vpricho kapitala, ki nastopa kot Veliki upnik, Univerzalni upnik«.

Vsi so dolžniki (od starcev do otrok, od delavcev do brezposelnih, od potrošnikov do proizvajalcev itd.), vsi so grešniki (le sončijo se in lenarijo, ničesar ne delajo, trošijo več, kot ustvarijo ipd.), vsi živijo na tuj račun (jasno, na račun Velikega upnika, finančnega, špekulativnega, hazarderskega Kapitala, ki vse dobičke stalno privatizira, vse izgube pa podružblja. Toda izgub ne podružblja le s tem, da si omišlja bailoute, državne finančne injekcije, s katerimi celi svoje hazarderske rane, ampak predvsem s tem, da družbam nalaga nove in nove dolgove, da jih znova in znova zadolžuje, da jih torej ohranja v stanju večnega dolga, s tem pa tudi v večnem izrednem stanju.

Ne brez razloga: »Neoliberalizem je ekonomija, obrnjena v prihodnost, saj so finance obljuba prihodnjega bogastva.« In ta nova ekonomija dolga, ki jo vsiljujejo neoliberalci (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Evropska centralna banka, finančna industrija, trojka ipd.), sistematično pleni in razlašča Evropejce: »Odvzema jim že tako šibko politično moč, ki jim jo je dodelila predstavniška demokracija; odvzema jim vedno večji del bogastva, ki so ga s preteklimi boji iztrgali kapitalistični akumulaciji; predvsem pa jim odvzema prihodnost se pravi čas kot odločanje, kot izbiro, kot možnost.«

Neoliberalci nam sicer stalno ponavljajo, da se ne smemo več zadolževati, da moramo dolg zmanjševati, toda to je le blef, le dimna zavesa: »Proizvodnja dolgov je bila zamišljena in programirana kot strateško jedro neoliberalnih politik.« Dolg je pač najboljši stroj za plenjenje in izčrpavanje družbe – in za prerazporejanje dohodkov navzgor. Trik ni v tem, da se Ciper – ali pa Grčija ali pa Slovenija – znebi dolga (kje neki! lo bi bil konec neoliberalizma in kapitalizma!), ampak v tem, da se še bolj zadolži. Dolg je dober, ker omogoča izkoriščanje, zatiranje, gospodovanje in izsiljevanje. Dolg je tako neizogiben kot izsiljevanje z dolgom. Vse to se lepo vidi pri Cipru. Pa tudi pri Grčiji in Sloveniji.

Bolj ko neki družbi nalagaš dolgove, lažje jo stiskaš v stanje večnega občutka krivde, slabe vesti in strahu – lažje ko jo stiskaš v stanje večnega občutka krivde, slabe vesti in strahu, lažje jo izkoriščaš – lažje ko jo izkoriščaš, lažje ji gospoduješ – lažje ko ji gospoduješ, lažje ji predpisuješ varčevalne ukrepe. In varčevalni ukrepi, kakršne naj bi zdaj fasali tudi Ciprčani (in kakršne so že fasali Grki, Slovenci ipd.), so v resnici le poskus ponovne vzpostavitve nadzora nad »dobički«, ki jih je socialna država iztrgala Kapitalu, Velikemu upniku. V tem smislu je Slovenija že Grčija – in že Ciper. Še huje: Slovenija je že Ciper in Grčija, ne da bi sploh zaprosila za mednarodno finančno pomoč!

Tako kot so monarhi v času fevdalizma uprizarjali verske vojne, elite danes ljudi prepričujejo, da morajo biti na njihovi strani, ker imajo skupne vrednote.

V času hladne vojne sta obe strani, sovjetska in ameriška, ustvarili toliko orožja za množično uničevanje, da bi lahko z njim uničili več planetov velikosti Zemlje. Kar je bilo noro: le zakaj bi ustvaril več atomskih bomb, kot jih potrebuješ za enkratno uničenje Zemlje? Po koncu hladne vojne pa je neoliberalna finančna elita, podmazana z vsemi žavbami Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke, družbam naprtila toliko dolgov, da bi lahko z njimi uničili ne le nekaj planetov velikosti Zemlje, ampak nekaj planetov velikosti našega osončja. Dolg je orožje za množično uničevanje – in Ciper je Hirošima!

Nazaj v fevdalizem

Toda neoliberalizem se je prav na Cipru dokončno popolnoma zblamiral. Ciper je davčna oaza. In davčne oaze so neoliberalni raj – tu lahko kapital mirno in varno uživa absolutno svobodo. Drugod je ne more. Drugod so regulacije. Drugod je socialna država. Drugod so paraziti. Drugod je tiranija. Toda potem so rekli: čakajte, pa saj Ciper sploh ni davčna oaza! Da ni? Ne, ni! Kul! Se bolje!

Hočem reči: potem je še huje! Res je. Ciper ni davčna oaza – davčne oaze so drugi otočki. Kajmanski, Bermudski, Cookovi, Bahami, Jersey, Guernsey, Alderney, Sark. Pa otok Man in Nizozemski Antili. In Aruba. Ciper je le ugodno poslovno okolje. Hja, Ciper je tisti pravi neoliberalni raj: nizki davki od dohodka pravnih oseb, visoke obresti na bančne depozite, številne off shore ugodnosti, zajamčena varnost kapitalu neznanega ali sumljivega izvora. Ugodno poslovno okolje!

To je ideal, ki ga neoliberalci ne morejo prehvaliti. Ugodno poslovno okolje je to, kar potrebujemo, pravijo neoliberalci. Ustvariti moramo ugodno poslovno okolje! Pa bo prišel tuji kapital – in nas zadolževal, izsiljeval in uničil! Ugodno poslovno okolje je namreč le neoliberalna šifra za popolno svobodo kapitala, za deregulacijo kapitala. Da je poslovno okolje ugodno, pomeni, da lahko kapital počne, kar hoče – lahko špekulira in hazardira, lahko manipulira in pere, lahko napihuje balone in bančni sektor. In seveda, vse državljane lahko prelevi v dolžnike. Na Cipru – v ugodnem poslovnem okolju – se je zgodilo vse to. Ugodno poslovno okolje je neoliberalnemu kapitalizmu snelo masko. Ali bolje rečeno: ugodno poslovno okolje je le neoliberalna dimna zavesa – tako kot zlato fiskalno pravilo in varčevanje. Poslovno okolje je bilo tako ugodno, da se je Ciper znašel na robu propada.

Toda ciprski sindrom je pokazal še nekaj drugega. Kaj je že hotela trojka? Točno dajatev! Vsakemu Ciprčanu je hotela pobrati, vzeti, zapleniti 10 % bančnega depozita. Pomeni, da je hotela Ciprčanom pobrati desetino. Kar seveda spominja na tisto desetino, ki so jo nekoč tako samoumevno pobirali fevdalci. Ciprčani pravijo, da je to, kar počne trojka, »pot v suženjstvo«, s čimer pa le pritrjujejo Jeanu Baudrillardu, ki je pred leti zapisal: »S kreditom se vračamo v fevdalne razmere v pravem pomenu besede, v katerih je fevdni gospod vnaprej upravičen do določenega deleža dela; vračamo se k suženjskemu delu.«

Ergo: pot v suženjstvo, pot v tlačanstvo, pot v fevdalizem. Kar nam daje misliti, da naslednja stopnja kapitalizma ni komunizem, kot je mislil Marx, ampak fevdalizem. Kapitalizem, ki se je razvil iz fevdalizma, se spet razvija v fevdalizem. Immanuel Wallerstein je pred leti pisal, da se je kapitalizem rodil iz krize fevdalizma – zdaj se ločitno iz krize kapitalizma rojeva fevdalizem.

In če vprašate Murraya Dobbina, Jamesa Highama ali pa Davida F., potem je signalov, da se kapitalizem sprevača v fevdalizem, na pretek.

Recimo o vsem – tudi o interesih večine – vse bolj odločajo zelo ozke elite, absolutne manjšine (monarhi), pri kateri se – četudi ni izvoljena! – koncentrira nesorazmerna politična moč, tako da države vodijo kot svoje fevde.

Dalje, večino družbenega bogastva si prisvajajo zelo ozke elite, tisti razvpiti 1 %, tako da je ekonomska neenakost vse hujša (in vse bolj primerljiva z ekonomsko neenakostjo v času fevdalizma).

Dalje, ljudje delajo bistveno več kot prej in zaslužijo bistveno manj (tlaka), elite pa jih razglašajo za lenobe, parazite (tako kot nekoč fevdalci tlačane).

Dalje, direktorji in menedžerji korporacij so plačani bajno, tako rekoč obsceno bajno, njihovi zaposleni pa vse bolj mizerno, tako da vegetirajo na večnih minimalnih plačah ali pa pod pragom revščine (fevdalci so tlačanom dajali le toliko, da so lahko preživeli – in še naprej tlačani!). Direktor korporacije menda že do 3. januarja v letu – do 14.30 – zasluži toliko kot njegov zaposleni v celem letu! In to razmerje se še vztrajno slabša (tako »plačno« nesorazmerje je bilo v fevdalizmu).

Dalje, elite so plačane in preplačane za vrednost, ki so jo dejansko večinoma ustvarili drugi ljudje, njihovi zaposleni (tlačani), družbeno bogastvo pa stalno prerazporejajo navzgor (kot fevdalci).

Dalje, finančne, ekonomske elite skušajo vse sprivatizirati, tudi vodo in socialne storitve (v fevdalizmu je bilo vse privatno).

Dalje, elite skušajo demokracijo minimalizirati ali pa kar odpraviti (v fevdalizmu pa demokracije ni bilo).

Dalje, elite, ki se razglašajo za »gospodarje« in »genije« (kot fevdalci), ki prisegajo na piramidno strukturo družbe (kot fevdalci), ki mahajo z nepremičninami (kot fevdalci) in ki se kitijo s kičastim razkošjem (kot fevdalci), se skrivajo v svojih ograjenih palačah, v svojih gated communities, v svojih zatamjenih hummerjih, v svojih utrjenih gradovih (in ja, v davčnih oazah), s čimer dajejo ostalim ljudem jasno vedeti, da nimajo nič z njimi, da so nad njimi, da so aristokracija, da so forej razred zase (družijo se le med sabo, tako kot nekoč fevdalci).

Dalje, ko enkrat postaneš del elite, težko izpadeš (načelo dednosti, omrežij, zvez in poznanstev), družbena in razredna mobilnost – prehodi iz nižjega razreda v višjega – pa se vse bolj bliža ničli (kot v fevdalizmu).

Dalje, elite so prevelike, da bi smele propasti (kar je nekoč veljalo tudi za monarhe, fevdalce).

Dalje, tako kot so monarhi v času fevdalizma uprizarjali verske vojne, elite danes ljudi prepričujejo, da morajo biti na njihovi strani, ker imajo skupne vrednote.

Se bo tudi nam razprodaja državnega premoženja zdela sprejemljivejša, pravičnejša in plemenitejša od davka na bančne vloge?

Dalje elite glorificirajo in podžigajo globalizacijo, ki jih je pripeljala do novih dereguliranih fevdov (fevdalec ni imel nobenih regulacij, s tlačanom je lahko počel, kar je hotel) in do cenejše, še bolj tlačanske delovne sile (tretji svet, Kitajska ipd.).

In seveda, ker so elite oglobalizirale in fevdalizirale že ves svet in ker nimajo več kam, so se vrnile domov, na Zahod, v Evropo, ki jo skušajo zdaj – z varčevanji, deregulacijami, privatizacijami, zaplembami bančnih vlog ipd. – preleviti v novo prizorišče poceni delovne sile. Del Evrope – jug, kamor sodimo tudi mi – že velja za nekaj tako neresnega, tako nezrelega, tako nedoletnega, tako neotesanega, tako infantilnega, tako zaostalega in tako lenobnega kot podložniki v času fevdalizma.

Nič, tlačani še vedno živijo predobro. Treba jih je še bolj izkoristiti, scuzati, izsesati. Če je bil kapitalizem odgovor na krizo fevdalizma, potem fevdalizem res izgleda kot odgovor na krizo kapitalizma. Ali kot pravi Michel Husson, avtor knjige Čisti kapitalizem, ki je – v prevodu Katje Kraigher – izšla tudi pri nas: »Sodobni kapitalizem teži k čistemu delovanju in postopoma odmetava vse togosti, ki bi ga lahko regulirale ali omejevale. Pri tem ne gre toliko za vrnitev kapitalizma k zgodnejšim zgodovinskim oblikam kakor za to, da se čedalje bolj ujema s svojim konceptom.« Ko se kapitalizem ujame s svojim konceptom, postane fevdalizem.

Prekličite dolg!

Na Cipru pa se je zgodilo še nekaj zelo simptomatičnega. Trčili sta namreč dve ekscesni verziji neoliberalizma. Na eni strani ste imeli trojko, evropsko oblast, ki je skušala Ciprčanom – v slogu neoliberalnega fevdalca – zapleniti desetino bančnih vlog. Na drugi strani pa ste imeli rusko oblast, ki je skušala – v slogu neoliberalnega fevdalca – rešiti premoženje svojih elit, ali bolje rečeno, rešiti je skušala tisti kapital, ki ga je ruska oligarhija pohlepno izselila in ga potem prala v ciprskih bankah.

Kaj je bolje, prvo ali drugo? Vprašajte se raje: kaj je slabše? Oboje je slabše. Še huje, ruska oblast skuša v zameno za »pomoč« dobiti celo ciprske energetske vire, nahajališča plina v priobalnem pasu. Ergo: ali davek na bančne vloge – ali pa razprodaja državnega premoženja! Hudičeva alternativa: fevdalizem ali fevdalizem! Če pomislimo, da je Ciper pilotska država (manj ko ljudje vedo o kaki državi, bolj verjetno je, da bodo podprli ostre ukrepe proti njej, kot bi rekel David Harvey, avtor knjige Kozmopolitstvo in geografije svobode), potem je povsem mogoče, da bomo tudi mi lahko kmalu izbirali le še med dvema fevdalizmoma. In logično: razprodaja državnega premoženja se nam bo zdela sprejemljivejša, pravičnejša in plemenitejša od davka na bančne vloge. In tudi bolj kozmopolitska.

Temu fevdalnemu izsiljevanju z dolgom – tem nezaslišanim dolžniškim pastem, tej oderuški uporabi posojilnega sistema, tej novi plenilski »akumulaciji z razlašanjem«, kot bi rekel David Harvey, temu reševanju kapitalizma pred kapitalisti – se lahko izognemo le na en način, pravi Maurizio Lazzarato: »Izbojevati je treba drugo nedolžnost, se osvoboditi vsake krivde, vsake dolžnosti, vsake slabe vesti in niti centa ni treba odplačati, treba se je boriti za preklic dolga, ki ni ekonomski problem, ampak je dispozitiv oblasti, ki nas ne samo siromaši, ampak nas vodi v katastrofo.«

PRILOGA II

Politika | Komentar

Dobrodošli v letu nič

Zakaj desnica vidi mrtve Slovence in zakaj je protest etičen **le**, če vztraja, **ne** glede na posledice svojega početja

Marcel Štefančič jr. | Mladina 1 | 4. 1. 2013

Umetniška skupina IRWIN na vseslovenski ljudski vstaji, Ljubljana, 21. december 2012
© Miha Fras

Dimitrij Rupel je nedavno rekel, da je med protestniki zaznal tudi take, ki bi radi Slovenijo vrnili v »izrabljen sistem«. Problem je seveda **le** v tem, da **tudi** zdajle živimo v **očitno** povsem »izrabljenem sistemu«. Slovenci **namreč** protestirajo **pravzato**, ker imajo občutek, da živijo v najbolj izrabljenem sistemu izrabljenih sistemov, ki jih pelje nazaj, v leto nič.

Naj vas – zaradi živahnije debate – **le** spomnim, zakaj so se Slovenci prelevili v protestno množico: zaradi varčevanja, zategovanja, rezanja, zaradi sekanja socialne države, pravne države in kulturne države, hja, zaradi ekonomije, **predvsem** zaradi elitističnega prilaščanja ekonomije in vsega tistega, kar se zgodi, ko si ekonomijo prilastijo finančne, ekonomske elite (korupcija, tajkunstvo, klientelizem, nepotizem, neenakost, nižanje standarda ipd.). Slovence je v protestno množico prelevilo spoznanje, da njihova življenja določa, vodi in usmerja ekonomija, ki **pa** jih skuša zdaj – v spregi s finančnimi elitami, neoliberalnimi dogmami in

njenimi političnimi gostitelji – spremeniti v ceneno delovno silo, v tlačane neofeudalnega reda, v katerem bodo odmevali dosežki »preverjenega« in »uspešnega« kitajskega modela.

Ali Slovenija res postaja Kitajska? Ali Slovenija res sanja o Kitajski? Hoče slovenski model res zanositi s kitajskim? Kje neki, boste rekli. Daleč od tega! Sploh ne. Toda če se malce stegnete, lahko brez kakih silnih težav še kar ugotovite, da je Slovence v protestno množico prelevila prav povsem očitna, naravnost vsiljiva paralela med slovenskim in kitajskim modelom: na Kitajskem je komunistična partija ta, ki diktatorsko varuje neoliberalni kapitalizem in vladavino ekonomskih, finančnih elit, pri nas pa komunistične partije sploh ne potrebujemo več saj njeno delo povsem zgledno in nemoteno opravlja pravna država, zaščitnica družbenih – ekonomskih, finančnih, političnih – elit. Da je naloga slovenske pravne države varovanje družbenih elit, smo videli pri gospodarskem kriminalu, pri tajkunih, pri korupciji, pri stečajih, pri množičnih odpuščanjih delavcev, pri nevidnih delavcih in tako dalje. Zdaj pa še pri referendumih, ki jih je ustavno sodišče – brezprizivna, brezpogojna avtoriteta – prepovedalo, s čimer je tudi uradno prevzelo vlogo varuha neoliberalizacije Slovenije.

Ko je ustavno sodišče presodilo in odločilo, da referendumov o slabi banki in proračunu ne bo, je presodilo in odločilo, da je neoliberalizem – ideologija, maskirana v ekonomijo – nedolžen.

Ko je ustavno sodišče presodilo in odločilo, da referendumov o slabi banki in proračunu ne bo, je presodilo in odločilo, da je neoliberalizem – ideologija, maskirana v ekonomijo – nedolžen. Da je sprejemljiv in združljiv z našim pravnim, ustavnim redom. Not guilty! Ne, komunistične partije ne potrebujemo – zadošča že pravna država, ki ima vedno prav, pa četudi s tem svojim pojmovanjem »pravice« varuje le interese družbenih elit, vladajočega razreda. Paradoks je na dlani: pravna država bo Slovenijo odpeljala v čisti kapitalizem, ki pa bo potem potreboval prav komunistično partijo, da ga bo ščitila in varovala.

Ne protestniki, ne protestno gibanje, ne granitne kocke – pravna država bo v Sloveniji ustvarila potrebo po trdi roki, diktaturi. V času protestov je bilo modno reči: protesti da – nasilje ne! Protesti da – granitne kocke ne! Vsi so se zgražali nad granitnimi kockami in protestnim »nasiljem«, toda to, kar nastaja, je huje od granitnih kock. In tudi vse tisto, zaradi česar so letele kocke (diktatura elit! stiskanje! radarji! zastraševanje! izredne seje!), je huje od granitnih kock. To, kar nastaja, nastaja na silo, nasilno. Kaj so granitne kocke v primerjavi s tem, kar nastaja! In kaj je protestno »nasilje« v primerjavi z nasiljem, ki skupaj drži čisti kapitalizem! Zgražaj se nad protestnim »nasiljem«, nad nasiljem, ki ohranja in preživlja čisti kapitalizem, pa ne. Se več, da bo lahko kapitalizem še čistejši in strašnejši in svobodnejši in popolnejši, mu junaško stopiš v bran in odstraniš vse socialne varovalke (razgradnja socialne države, deregulacija trga dela, vitka država ipd.), da se bo med nami, Slovenci, ja čim bolj počutil in da mu ja ne bo treba več bežati drugam, na tuje, recimo na Kitajsko.

Umor na Orient ekspresu

Kot ste opazili, je predsednik Borut Pahor nekaj dni pred novim letom obiskal (mariborske) brezdomce, ki stalno – iz dneva v dan – živijo v krizi (revščini, pomanjkanju, prikrajšanosti, izključenosti, socialni nevidnosti), in jim razlagal, da te krize, kot za kaže, še ne bo prav hitro konec. Brezdomcem, ki drugega kot krize tak ne poznajo in ki so na življenje v krizi že navajeni, tako da jo sprejemajo kot naravno stanje, je razlagal, da krize še ne bo konec? Pahor, boste rekli. Toda v tem njegovem obisku je bilo več kot le malo ironije: njegovo

sporočilo brezdomcem je namreč zvenelo kot sporočilo vsem tistim, ki še imajo domove in službe – za vse vas bi bilo najbolje, da se navadite na krizo! Da jo sprejmete kot način življenja! Tako kot so se nanjo navadili – in jo sprejeli – brezdomci! To, kar nastaja, bo pač poskrbelo, da bo kriza stalna in permanentna, tudi ko je, vsaj za družbene elite, ki živijo v protektoratu pravne države, ne bo več Pahor, ki ni le aficionado tega, kar nastaja, ampak tudi načina, kako to nastaja, tvega, da bo za Janšo to, kar je Medvedjev za Putina, še toliko bolj, ker se je Janša po vsakih volitvah, na katerih dobi 20 % glasov, potem obnaša tako, kot da ima 100-odstotno podporo.

Za protestno gibanje ni dobro, da dvomi o sebi. Če verjameš v etičnost svoje pozicije, v njeno absolutno čistost in univerzalnost, potem se ti ni treba ustavljati ob misli na posledice svojega početja.

Predstavljajte si, da je Slovenija kriminalka, kar seveda niti ni tako daleč od resnice. Predstavljajte si torej, da je morilec kapitalizem, da skuša zagrešiti popolni zločin, perfektni umor, in da je detektiv pravna država, ki ta zločin – popolni zločin – preiskuje. V kriminalkah, recimo v Vrvi, Kliči U za umor ali Onstran utemeljenega suma, popolni umor nikoli ne uspe, ali bolje rečeno, popolni umor temu, ki ga pripravi, zrežira in zagreši, sicer uspe, a ga na koncu vedno dobijo. Zakaj? Ker pravne države nima na svoji strani – ker pravna država ne nastopa kot varuh njegovih zasebnih interesov. In zdaj si predstavljajte, da bi pravno državo imel na svoji strani! Ko postane pravna država legitimacija čistega kapitalizma (pa četudi ustava samega kapitalizma – kaj šele čistega, divjega, dereguliranega, neoliberalnega! – ne omeni niti z besedo), se vrata popolnemu umoru odprejo tako na stežaj, da pride k ljudem na dom.

In Slovence je v protestno množico podžgalo prav spoznanje, da se je zgodil umor – ekonomski umor. Vprašanje je bilo le, kdo je morilec. Slovenci, ki so se zlili v protestno gibanje, so padli v dobro staro kriminalko Mrtev ob prihodu (D.O.A., 1950), v kateri na policijsko postajo prikoraka malomestni računovodja Frank Bigelow, prijavi umor in potem na policijsko vprašanje, kdo je bil umorjen, odvrne: »Jaz sem bil umorjen!« Hja, tudi Slovenci so na lepem ugotovili, da so bili umorjeni. Mrtveci, ki še živijo. In ki še hodijo. In ki hočejo okupirati prihodnost. Mrtvi in obenem dovolj živi, da lahko preiskujejo svoj umor. Čivk Janševe SDS, ki vedno pove več, kot je hotel reči, jih je razglasil za zombije, s čimer je zadel žebljico na glavico, saj je s tem le anticipiral Pahorjev obisk pri brezdomcih in svojo željo izrazil v inverzni obliki: ko so Janševi jurišniki protestnike razglasili za zombije, so le povedali, kaj pričakujejo od Slovencev – da so zombiji. Današ se torej navadijo podrejenosti, poslušnosti, krize. Kar je seveda v popolni rimi s Pahorjevo mantro, da je ta vlada brez alternative, ter z izgubo referendumskih podpisov in odločitvijo ustavnega sodišča, ki je referendum prepovedalo, potemtaka z zaporedjem gest, ki so dale ljudstvu – še posebej protestnemu ljudstvu – jasno vedeti, da nima več pravice odločati o svojem življenju, kaj šele svoji prihodnosti.

Še več, Janševi jurišniki so protestnike, ki so – ob svoji preiskavi umora – kmalu dobili občutek, da nastopajo v Umoru na Orient ekspresu, sloviti kriminalki Agathe Christie, v kateri se izkaže, da morilec ni le eden, ampak da jih je več (množico »morilcev«, ki so jih detektirali protestniki, ste lahko videli na gotof-je transparentih in tiralicah), celo prepričevali, da nastopajo v kriminalki Umor Rogerja Ackroyda, da so torej sami morilci – v tej, nič manj sloviti kriminalki Agathe Christie, se pač na koncu presenetljivo izkaže, da je morilec ta, ki samo zgodbo o umoru pripoveduje. In Janševi jurišniki, forumi, zbori in brigadirji so protestnikom stalno očitali in dopovedovali, da so le marionete zarotniških »stricov iz

ozadja«, ki z njimi manipulirajo, le zajedavci, ki Slovenijo vlečejo nazaj (kam? v blaginjo?), le antipatrioti, tako rekoč izdajalci, ki s svojim početjem sramotijo, ogrožajo in ubijajo Slovenijo, njeno dobro ime, njeno podobo v očeh tujine, njene bonitetne ocene, njeno »svetlo pot naprej«, njeno spopadanje s krizo.

Pri svojem etičnem protestu moraš vztrajati, pa četudi se zavedaš hudih – magari katastrofalnih – posledic svojega početja.

Janševim marionetam bi bilo treba reči le, ne zaradi potez vlade, ampak zaradi protestnega gibanja, ki je lani – vse tja od februarja pa do konca decembra – preplavljalo Slovenijo, je ljudem boljše. Če se Slovenija ne bi zbila v protestno gibanje, potem mariborski župan Franc Kangler ne bi nikoli odstopil, vlada ne bi zamrznila ratifikacije mednarodnega trgovinskega sporazuma Acta, delavci in delavke Gorenja ne bi dobili višjih božičnic, parlament ne bi našel dodatnih 16 milijonov za visoko šolstvo in sprejel zakona o šolski prehrani, ki bo več kot polovici osnovnošolcev omogočil brezplačno malico. In tako dalje. In tako naprej.

In seveda: če protestno gibanje ne bi spremenilo podobe Slovenije, potem tudi finančni minister Janez Šušteršič delnic, ki jih ima belgijska KBC v NLB, ne bi odkupil po en evro, ampak bi plačal precej, precej več. Belgijci so na hitro in pod ceno prodali svoje premoženje v NLB – za vsak primer. Vsakič, ko se je protestna množica zbrala v Ljubljani, je gledala proti parlamentu – te malce bi se zasukala, pa bi gledala proti NLB. In vrednost KBC-jeve delnice bi padla pod evro. Zato so raje spokali.

Kdo je profitiral? Država! Kar seveda pomeni, da je domovina zaradi protestnega gibanja bogatejša. Ergo: protestno gibanje ni antipatriotsko.

Paranoja Janševih jurišnikov je edini dokaz, da so še živi. Po drugi strani pa izgledajo lučni bratje onega mulca iz filma Šesti čut, ki nenadoma dahne: »Vidim mrtve ljudi!« Ali natančneje: Janševi jurišniki – že tak obsedeni z relativiziranjem sedanosti (kar je ekonomski umor Slovenije v primerjavi s poveljnimi poboji!), mesijansko morbidnostjo (zrite golobe, zombiji!), revanšističnimi fantazijami (crknite, komiji!) ter vero v ponovno vstajenje in večno življenje (za kar pa imajo le 20-odstotne možnosti) – vidijo mrtve Slovence. S tem se kakopak najlažje vživijo v tisto »večno dušo« kapitala, ki se vedno obnaša tako, kot da so vsi ljudje že mrtvi.

Izpovedi ekonomskega morilca

Kar nas spet pripelje do ekonomskega umora Slovenije, ki je Slovence prelevil v protestno množico. Nedavno je tudi pri nas, v prevodu Maje Ropret, izšla precej slavna – in nič manj kontroverzna – knjiga Izpovedi ekonomskega morilca, v kateri John Perkins, nekdanji glavni ekonomist pri ameriškem svetovalnem podjetju Main, popisuje delo, lik in življenje ekonomskega morilca. Ekonomski morilci, pravi Perkins, ki je bil to tudi sam, »smo elitna skupina ljudi, ki z izrabljanjem mednarodnih finančnih organizacij podpirujemo razmere, v katerih drugi narodi postanejo pokorni korpokraciji, ki je na čelu naših največjih korporacij, naše vlade in naših bank. Ekonomski morilci tako kot naše mafijske različice nudimo usluge. Te imajo obliko posojil za razvoj infrastrukture – elektram, avtocest, pristanišč, letališč ali industrijskih con. Pogoj za takšno posojilo je, da vse te projekte zgradijo inženirska in gradbena podjetja iz naše države«.

Vseslovenska ljudska vstaja, Ljubljana, 21. december 2012
© Luka Gorjup

To je pogoj, trik pa je v temle: »Če ekonomski morilec zabeleži popoln uspeh, so posojila tako visoka, da je dolžnik po nekaj letih prisiljen ustaviti odplačevanje. Ko se to zgodi, tako kot mafija terjamo svoj del plena. To pogosto vključuje eno ali več od naštetega: nadzor nad glasovi v Združenih narodih, izgradnjo vojaških oporišč ali dostop do dragocenih virov, kot sta nafta ali Panamski prekop.« In tako svojemu globalnemu imperiju dodajo še eno državo.

Jasno te države so potem v bistveno slabšem stanju, kot pa so bile, preden so jih ekonomski morilci seznanili s »čudeži« sodobne ekonomije, bančništva in inženiringa. Zaradi projektov, ki jim jih je vsilil ekonomski morilec, se dušijo v zunanjem dolgu, tako da večino državnega proračuna namenjajo odplačevanju dolga, namesto da bi ta kapital uporabljale za pomoč milijonom, ki živijo pod pragom revščine. Dolg tretjega sveta presega znesek, ki ga tretji svet nameni za zdravstvo in šolstvo. Da bi lahko odplačevali dolg, vse svoje naravne vire – pa tudi banke, zavarovalnice, telekome, naftne družbe ipd. – prepustijo tujim korporacijam,

dobrodušnim tujim investitorjem. »Od vsake 100 dolarjev vredne količine surove nafte, načrpane iz ekvadorskega pragozda, tuje naftne družbe dobijo 75 dolarjev. Od preostalih 25 dolarjev se morajo tri četrtine nameniti odplačevanju zunanega dolga. Večina ostanka pokrije vojaške in druge vladne stroške – kar pomeni, da za zdravstvo, šolstvo in programe pomoči ostane 2,5 dolarja.«

Ekonomski moralci, ki države tretjega sveta s pomočjo Svetovne banke, Mednarodnega denarnega sklada in podobnih finančnih institucij silijo v finančno odvisnost in politično zvestobo (»Kolikor večje je posojilo, toliko boljše«), ne prihajajo z mečem, ampak lepo oblečeni, vljudni in ponižni, z nasmehom, kot altruisti, polni velikih besed o človekoljubni pomoči, makroekonomskih preglednic in finančnih projekcij, mojstri ustvarjanja vtisa, da državi delajo uslugo, da torej pomagajo pri njenem posodabljanju, pri njenem vstopanju v moderno dobo.

»Bogati bogatijo in revni postajajo še revnejši. Toda z vidika statistike se to beleži kot gospodarski napredek ... Pomoč pri gospodarski rasti v mnogih primerih pomeni le še večje bogatenje tistih nekaj ljudi na vrhu piramide, nima pa učinka za tiste na dnu, razen tega, da jih potisne še globlje.«

Slovenci so na lepem ugotovili, da so bili umorjeni. Mrtveci, ki še živijo. In ki še hodijo. In ki hočejo okupirati prihodnost. Mrtvi in obenem dovolj živi, da lahko preiskujejo svoj umor.

In ševeda, ekonomski moralci, novi pastirji krave, ki jo s prikrojevanjem statistik in prirejenimi gospodarskimi napovedmi molzejo do smrti, voditeljem teh držav, ki si z gradnjo industrijskih con, letališč in avtocest krepijo politični položaj (glejte, kaj lahko doseže prijatelj mednarodnih finančnih trgov!), omogočijo, da postanejo tako marionetni del širokega omrežja kot skorumpirani del dobro plačane lokalne elite, ki skrbi za tuje trgovinske interese. Komunizem se tem elitam, globalnim in lokalnim, voljnim izvajalkam tujih interesov, zdi sila zla, pravi Perkins, obenem pa jih vodi sveto prepričanje, »da jih do njihove države, potomcev in Boga veže dolžnost, da svet spreobrnejo v kapitalizem«. Sami ne smejo pasti – če padejo oni, pade država! Njihov osebni propad bi pomenil konec sveta. Vsaj tako pravijo. »Spodbujanje kapitalizma pogosto resnično vodi v sistem, ki spominja na srednjeveške fevdalne družbe.«

Etika protesta

Mar se niso Slovenci v protestno množico prelevili prav zato, ker imajo občutek, da se je Sloveniji zgodilo natanko to, kar popisujejo Izpovedi ekonomskega moralca? Mar se niso uprli prav zato, ker imajo občutek, da so naše elite Slovenijo prodale tujim trgovinskim interesom, da so torej le še voljne in marionetne kolaborantke mednarodnih finančnih institucij, ki nas z altruističnim nasmehom zadolžujejo dražje, kot bi nas smele, ki nas s tem silijo v finančno odvisnost ter politično zvestobo in ki zdaj, ko dolg težje odplačujemo (in ko se še težje zadolžujemo), terjajo svoj del plena, dostop do našega državnega premoženja, naše različice »naravnih virov«? Mar niso vstali zato, ker imajo občutek, da skušajo skorumpirane elite Slovenijo v imenu Boga križarsko spreobrniti v čisti kapitalizem? Mar ne protestirajo zato, ker imajo občutek, da živijo v sistemu, v katerem je gospodarska rast le še statistični iluzionizem in ki je že tako izrabljen, da v njem bogatijo le bogati, revni pa so vse revnejši, potemtakem v sistemu, ki je tako izrabljen, da spominja na srednjeveške fevdalne družbe?

Slovenske politične elite so tako zatopljene v interese »ekonomskih morilcev«, da nas ne bi smelo presenetiti, če bi na lepem tvitnile to, kar je na »Velikem narodnem protikomunističnem zborovanju«, ki je potekalo 29. junija 1944 na ljubljanskem Kongresnem trgu, čivknil Leon Rupnik: »Slovence lahko reši samo zmagovita Evropa, ki jo lahko k zmagi pripelje samo Nemčija!«

Za protestno gibanje ni dobro, da dvomi o sebi. Če verjameš v etičnost svoje pozicije, v njeno absolutno čistost in univerzalnost, potem se ti ni treba ustavljati ob misli na posledice svojega početja (joj, paziti moramo, da ne bomo šli predaleč, joj, paziti moramo, da ne bomo preveč škodili ugledu Slovenije, joj, paziti moramo, da ne bomo povzročili kaosa, joj, paziti moramo, da si ne bomo odtujili ljudske podpore ipd.), ampak moraš v svoji etični drži – svojem protestu – vztrajati, ne glede na posledice svojega početja.

Se več, pri svojem etičnem protestu moraš vztrajati, pa četudi se zavedaš hudih – magari katastrofalnih – posledic svojega početja. Tako kot Temnikar, glavni junak Štiglicve Balade o trobenti in oblaku (1961), najbolj črnega božičnega filma vseh časov in obenem najbolj tipičnega slovenskega filma vseh časov, gospodar samotne kmetije pod Grintovcem, ki izve, da so v neki gorski votlini skriti ranjeni partizani in da to vedo tudi belogardisti, ki so že na poti tja. Temnikar zato sklene, da jim bo pobjoj ranjencev preprečil, toda ob tem si predstavlja, kaj se bo zgodilo, če bo to storil – Nemci ga bodo ubili, požgali njegovo kmetijo, posilili hčerko, njegovi ženi pa odsekali glavo. Toda na koncu – rečeno v sodobnem jeziku – voljnim kolaborantom vendarle prepreči, da bi umorili te ranjene Slovence. Pri svoji etični poziciji vztraja, pa četudi se zaveda njenih strašnih posledic.

PRIOLOGA III

Politika | Komentar

Še en odrešenik

Borut Pahor, od Hamleta do Jezusa Kristusa

Marcel Štefančič jr. | Mladina 46 | 16. 11. 2012

Dijareja Co. MOJSTER **BORČI DELA (1 dan)** ZA VAS! Nov. 2012

© Tomaž Lavrič

Zakaj je Borut Pahor zmagal v prvem krogu predsedniških volitev? Iz preprostega razloga: ker je Zoran Janković ukradel predvolilni slogan. Janković je pred časom kandidiral s sloganom: Zoran Janković dela. Pahor je ta slogan vzel zares in ga prelevil v tiste svoje »delovne brigade«. Zdaj je delal to, zdaj nekaj drugega, zdaj spet nekaj tretjega. In zdaj, po prvem krogu predsedniških volitev, lahko reče le, ne moreš delati, ne da bi se ti to potem poznalo! Kar budi upanje: vsaj v tem je neka logika.

Vsekakor, Pahor je zmagal tudi s pomočjo populizma, kar mu del leve – predvsem podporni del Türkove kampanje – zdaj tudi očita, toda to ni ravno povsem logično, vsaj ne z vidika leve: zakaj bi levica pustila, da s populizmom vedno profitira le desnica? Zakaj bi populizem prepuščala desnici? Če hoče zmagati, potem populističnega terena ne more prepuščati desnici. Se več: zakaj ne bi izkoriščala vsega tistega, kar se lahko nauči pri umetnosti spektakla, Hollywoodu, marketingu in računalniških igrinah, recimo pri igrinah vlog.

Ia, Pahor je zmagal tudi s pomočjo igranja vlog. Pri tem seveda najprej pomislite na njegovo igranje »proletarskih« vlog v »delovnih brigadah«, morda pomislite tudi na vlogo ženske, ki jo je – v odsotnosti ženske med predsedniškimi kandidati – igral v predvolilnih soočenjih, ali pa na vlogo predsednika, ki jo je odigral takoj po razglasitvi izidov prvega kroga predsedniških volitev (njegova povolilna izjava, izrečena v tagmašni obleki in z državnim zanosom, je bila pravi pravcati acceptance speech, kot bi rekli Američani, tako da je Slovenija nenadoma imela dva predsednika republike hkrati!), toda precej intrigantnejše je bilo njegovo igranje zgodovinskih vlog, ki jih – tako kot druge – spreminja in zamenjuje s hitrostjo in vneto vernika.

Pazite, iz vloge Julija Cezarja, ki jo je igral v času, ko je bil premier, je najprej preskočil v vlogo Hamleta: biti ali ne biti, to je zdaj vprašanje! In bilo je: Pahorju je šlo res za biti ali ne biti – ali bo predsednik republike ali pa bo politično truplo, mrtev in irelevanten. Njegova predvolilna kampanja je izgledala natanko tako: igral je na vse ali nič. Visel je nad prepadom, od spodaj pa ga je gledal hladni, mrki, brezdanji nič. Plan B ni obstajal. Rezervnega scenarija ni bilo. Ali predsednik ali nič. Če izgubi, ga ni več. Toda iz te motivacijske, terapevtske, napol psihomagične vloge Hamleta je stalno skakal v vlogo, s katero se lep kos Slovencev zlahka identificira – vlogo Jezusa Kristusa. Ne spreglejte namreč, kako Pahor stalno poudarja, da ima vse rad, da vsem odpušča, tudi svojim eksekutorjem (Janši, SDS itd.), da je voljan trpeti, da hoče mir in spravo, da je reven, da prevzema krivdo za grehe drugih in da je on ta, ki smo ga čakali. To drugod pomaga, v Sloveniji, ki (tako) ljubi mučenike, pa to očitno dela čudeže.

Zakaj bi levica pustila, da s populizmom vedno profitira le desnica? Zakaj bi ji populizem prepuščala? Če hoče zmagati, tega terena ne more prepuščati desnici. In to je naredil Pahor.

Jasno, igranje vlog imate lahko tudi za lažno predstavljanje, toda to je v slovenski politiki nekaj povsem normalnega – parlament je poln poslancev, ki so se lažno predstavljali. Se huje, vse več je tudi poslancev, ki so lagali o svoji izobrazbi, kar je kakopak presenetljivo in noro: zakaj lažejo o svoji izobrazbi, če pa za službo poslanca izobrazbe sploh ne potrebuješ? Nobene! Lahko si brez enega samega razreda osnovne šole. Lahko si nepismen. Čim nižja izobrazba, tem bolje!

Je pa res, da tudi za nastopanje v resničnostnih šovih ni zahtevana nobena izobrazba. Čim nižja, tem bolje! Toda če že slovenski parlament vse bolj spominja na resničnostni šov, če slovenske televizije nacijo utaplajo v resničnostnih šovih in če nacija komaj čaka, da se začne

resničnostni šov, njen najljubši format, potem je povsem logično, da je v prvem krogu predsedniških volitev zmagal ta, ki je najbolj resničen (Pahor ima med vsemi predsedniškimi kandidati najnižjo izobrazbo, v nasprotju s poslanci, ki si jo umetno zvišujejo, pa si jo je še sam umetno zniževal), obenem pa ne bi smel nikogar presenetiti resničnostni format predvolilnih soočenj. Toda krive niso televizije – krivi so predvolilni štabi predsedniških kandidatov. Naloga predvolilnih štabov je, da s televizijami izpogajajo pogoje, v katerih bodo potekala predvolilna soočenja. Ali bolje rečeno, naloga predvolilnih štabov je, da rečejo: nobenega cirkusa – tviti med debatami odpadejo, žene odpadejo. In tako dalje. Če pristaneš na tvite in žene, potem pristaneš na tabloidnost, na resničnostni format predvolilnih soočenj – na televoting. Oh, in celo vprašanje, kdaj ste nazadnje spali s svojo ženo, vas ne bi smelo presenetiti. Manjkalo je le še soočenje žena – v Big Brotherju. Da vidimo, katera je bolj združevalna, povezovalna in interaktivna. V času, ko politika nastaja na televiziji, ne moreš televizije odkriti šele na televiziji. Dobrodošli v letu 2012!

In še eno zelo pomembno, malone usodno nalogo imajo predvolilni štabi: da s televizijami izpogajajo število predvolilnih soočenj. Predvolilnih soočenj je bila kopica, kar je bilo dobro za Pahorja, ki je boljši – in tudi bolj telegeničen – debater od Türka (in Zvera), navsezadnje svojo stranko je lani, na parlamentarnih predvolilnih soočenjih, z dobrim debatiranjem s 3 % potegnil na 10 %. Zato je bilo v interesu Türkovega predvolilnega štaba (pa tudi Zverovega, če smo že ravno pri tem), da se število predvolilnih soočenj omeji, zmanjša. Na eno o notranji politiki in eno o zunanji politiki. Žreb naj odloči, katero bo na komercialki in katero na nacionalki. Visoki politiki, kaj šele predsedniki, običajno živijo v vati, kokonu, balonu, obdani s pribočniki, ki jim le kimajo, ki jih le hvalijo, ki jih le trepljajo in ki stalno vzklikajo: Tako je, predsednik – ljudstvo je navdušeno! Naloga predvolilnega štaba je, da svojemu klientu, magan predsedniku republike, pove resnico: Gospod predsednik, vemo, da bi radi nastopali, toda oni drugi je boljši debater, zato bomo število TV-soočenj zbili na minimum, saj se nam lahko v nasprotnem primeru zgodi, da ljudstvo ne bo več tako navdušeno. In kot kažejo sondeže, ki jih je opravila agencija Ninamedia, je Pahorja do zmage popeljal prav overdose tistih TV-debat.

Ne le da je desnica gladko izgubila na predsedniških volitvah, ampak bo morala v drugem krogu za nameček glasovati še za levičarja. In to bi moralo biti levici v skrajno perverzni užitek.

Zmaga levice

Ko je pred petimi leti v drugem krogu predsedniških volitev zmagal Danilo Türk, kandidat levice, in ko je kandidat desnice, Lojze Peterle, katastrofalno izgubil, je tedanji premier Janez Janša takoj besno reagiral – in dobili smo vojno proti tajkunom. Janša je Peterletov poraz vzel zelo osebno, ali bolje rečeno: Peterletov poraz je bil hujši poraz za Janšo kot Peterleta. Ko je v nedeljo Milan Zver, kandidat desnice (in SDS), izpadel že v prvem krogu, smo se lahko panično vprašali: kaj nas čaka šele zdaj? Še toliko bolj, ker je bil tokratni poraz še hujši: Peterle, kandidat desnice, je namreč pred petimi leti prišel vsaj v drugi krog, Milan Zver, kandidat desnice (in SDS), pa je zdaj izpadel že v prvem krogu. In ne pozabite: poraz je še hujši, če pomislite, da so se volitve odvrtele ob zelo nizki volilni udeležbi, ki vedno bolj koristi desnici, in ob dežju, ki dodatno odbija levo volilno telo.

Sloveniji se ne obeta nič dobrega: tokrat ni zavrnila Peterleta, ampak Janševega osebnega kandidata, zato je Zverov poraz hujši poraz za Janšo kot Zvera. Kar pa naj vas nikar ne zavede. Kako je ves čas izgledal Milan Zver, veste: ne kot kandidat za predsednika republike,

ampak kot kandidat za predsednika SDS. Prirejal je »ameriške konvencije« (kdo si je to izmislil?), na katerih se je predstavljaj volivcem SDS – prepričeval je prepričane, svoje somišljenike, svojo ideološko bazo. Utrjeval je svoj položaj v stranki. Če si na hitro pogledal, se je zdelo, kot da Janša odhaja – in kot da Zver prihaja. Hja, kot da SDS dobiva novega predsednika. Če bi se malce stegnili in verjeli insajderjem, recimo Sebastjanu Jeretiču, ki pravijo, da je SDS že vnaprej vedela, da bo Zver na volitvah izgubil, in da je skušala volitve – v slabih časih za stranko, ki naglo izgublja podporo – je izkoristiti za konsolidacijo same stranke in njene volilne baze, bi sicer dobili odgovor na vprašanje, zakaj je Janša sploh rinil Zvera na predsedniške volitve, toda s tem ne bi dobili odgovora na bolj mamljivo vprašanje: ali je Janša mislil resno, ko je Zvera poslal na predvolilno kampanjo za predsednika republike? Je bila njegova podpora iskrena? Si je res želel Zverove zmage?

Mimobežnost dveh kandidatov
© 24ur.com

Če hočete dojeti globino tega vprašanja, naredite mentalni test. Predstavljajte si vzporedni svet – predstavljajte si predsedniške volitve – in predstavljate si, da predsednik republike postane Milan Zver. Zdaj pa si predstavljajte še nekaj: da Janša izgubi premierski položaj. Kaj dobite? Tole: Zver bi bil na lepem najvišje postavljeni esdeesovec v državi! Bi se Janša tega razveselil? Bi to mirno gledal? Si to želi? A es hoče, da bi bil Zver – ali pa katerikoli drugi esdeesovec – nad njim? Malo verjetno. Bolj verjetno je, da je Zvera poslal v predvolilno bitko prav zato, ker je bilo vnaprej jasno, da nima nobenih možnosti. S tem, ko je Zvera poslal v izgubljeno bitko, je lahko samemu Zveru in vsem ostalim pretendentom na esdeesovski prestol povsem jasno pokazal: Vidite, ne morete! Le jaz lahko! In kot kaže zgodovina, se lahko svojega tekmeča za prestol stranke najlažje znebiš tako, da ga pošlješ v vnaprej izgubljeno predvolilno tekmo.

Zver je po prvem krogu volitev, potem takem po svojem izpadu, rekel, da bo zdaj razmislil o nadaljevanju svoje politične kariere, kar je seveda nesmisel: zdaj, ko se je tako dobro predstavil bazi SDS, lahko povsem mirno kandidira za predsednika SDS. Da ne bo šel ves ta njegov novi – in moram reči, prigrarani – politični kapital v nič.

Še večje vprašanje pa je, kaj bo s političnim kapitalom Danila Türka, če v drugem krogu ne bo izvoljen, navsezadnje dolgih pet let je bil tako rekoč kontinuirano najvišje ocenjeni slovenski politik. A po drugi strani – če stebri levice res tako verjamejo vanj, če se jim zdi res tako nujen in nepogrešljiv in združevalen in povezovalen in vsebinski (in kot je mogoče opaziti, nanj prisega res veliko stebrov levice, hej, še celo Igor Lukšič, Pahorjev podpornik, se ni povsem »odtajal«), potem mu ne bi smel uiti položaj novega voditelja levice ali pa združitelja levice. Poglejte le drobni tisk:

* Prvič slovenska levica je precej sfragmentirana, razbita, razklana, sprta, tako da vse bolj spominja na zelene (vsakdo ima svojo levo/zeleno stranko).

* Drugič, slovenska levica je že karakterni nagnjena k iskanju vedno novih odrešenikov (nerodno je le to, da je njena nagnjenost k iskanju vedno novih odrešenikov premosorazmerna z njeno nagnjenostjo k notranjim razkolom, frakcijskim bojem, fragmentaciji ipd.).

* In tretjič, nad Zoranom Jankovičem se je nagrmadilo toliko črnih oblakov in, kot pravijo, »obrtnih« hendikepov, da bi tudi spici same Pozitivne Slovenije, če smo že ravno pri tem, dobro del kak politik brez množice poslovnih računov in poslovnih ambicij, ki levico le hromijo (in še dodatno fragmentirajo, se razume).

Noro – in groteskno in amatersko – bi bilo, če bi levica pustila, da gre Türkov politični kapital v nič, toda nič manj noro ne bi bilo nasedanje zgodbi o »spopadu na leviči« ali pa »vojni na leviči«. Ja, »spopad na leviči« je del standardne opreme, stalen in permanenten (pač nadomestek pozabljenih in potlačene ideje o »permanentni revoluciji«), in ja, na prejšnjih predsedniških volitvah sta se levičarska kandidata med sabo požrla v prvem krogu, na zdajšnjih volitvah pa se bosta požrla v drugem krogu (še v drugem krogu, kar je napredek!), toda ob tem ne bi smeli spregledati nečesa bolj usodnega: da je bil prvi krog predsedniških volitev orjaška zmaga levice. Levica je namreč pobrala 76 % glasov. To, da ni desnica sposobna skupaj spraviti enega samega resnega, sprejemljivega, konkurenčnega predsedniškega kandidata (pa je imela na voljo pet let), pove zelo veliko, še precej več pa pove to, da je sposobna skupaj spraviti le esdeesovca, za katerega potem nočejo glasovati niti sami esdeesovci (ogromno volivcev SDS je, kot veste, glasovalo za Pahorja).

Če kaj potem je lahko levica ob tej zmagi – magar nehote – izmerila in ugotovila, kako velik domet ima. Precej večjega, kot je mislila. Precej večjega od vsote svojih delov. In precej večjega od ambicij njenih frakcij, pa tudi od vizij njenih frontmenov, napol klubsko, napol večerniško izgubljenih v »narcizmu malih razlik«. Če bi bila desnica pametna, bi bila levica. Če bi bila levica pametna, bi imela v Sloveniji ustavno večino.

Če kdaj, potem prav zdaj kompromis ni mogoč, saj gre za vprašanje: v kakšni družbi hočemo živeti? Hočemo živeti v družbi blaginje ali družbi stiske? V socialni državi ali vitki državi?

Komedija kompromisa

Zdaj smo tedne in tedne gledali predvolilna soočenja in kandidate, pa tudi njihove podpornike – vsi so na dolgo in široko predli o združevanju, poenotenju in povezovanju, vsi so kar tekmovali v tem, kdo da je bolj povezovalen in združevalen, kdo da bo predsednik več Slovencev ali pa več slovenskih državljanov. Poslušali smo o politiki povezovanja, sodelovanja in kompromisa. O tem, da bi morali politiki stopiti skupaj. Da bi morali odpraviti razkol. In da bi morali skleniti kompromis. Toda to je kakopak le megla, le pesek v očih, le blef. Kakšen kompromis? Če kdaj, potem prav zdaj kompromis ni mogoč, saj gre za vprašanje: v kakšni družbi hočemo živeti? Hočemo živeti v družbi blaginje ali družbi stiske? Hočemo živeti v socialni državi ali vitki državi? Hočemo živeti v demokraciji ali antidemokraciji? Vprašanje, v kakšni državi hočemo živeti, pa ni vprašanje kompromisa, ampak: ali-ali? Ali eno – ali drugo. Hočem reči? Vprašanje, v kakšni državi hočemo živeti, ni stvar kompromisa, tisto ni stvar odločitve vladne koalicije (in tudi ne parlamentarne kupčije), ampak stvar plebiscita – kot leta 1990.

O tem, v kakšni državi hočemo živeti, pa se nismo odločili. In tu je problem: najprej bi se morali dogovoriti, v kakšni državi hočemo živeti. Potem bi izračunali stroške in proračun take države. In na koncu bi šli na volitve, na katerih bi imeli kake resne možnosti. Le kandidati in stranke, ki bi nas prepričali, da vedo, kako zagotoviti proračun, kakršen pritiče taki državi. In to je vse. Politika dialoga, sodelovanja in kompromisa – debata o reformah, holdingih in slabih bankah – bi se morala začeti šele po dogovoru o tem, v kakšni državi hočemo živeti. Dokler tega dogovora ne bo, se bo treba za plače v zdravstvu, šolstvu in javni upravi ter pokojnine vsakič znova – dobesedno vsak mesec – pogajati.

Je pa po drugi strani tudi res, da se naravnost obsceno in perverzno komično sliši, ko nam o domovini in domoljubju – patetično, lepljivo, solzno, z zastavico v ročici – pridiga desnica, ki skuša Slovenijo, svojo domovino, preleviti v sužnjo ali pa poslušno podizvajalko prostega trga in finančnih elit, ki pritiskajo na Slovenijo (in kompletno EU), ker se povsem očitno ne morejo in ne morejo sprijazniti s tem, da bodo zdaj dobički in menedžerski bonusi nižji, kot so bili. Bo tuji kapital zbežal iz Slovenije, če ne bomo ubogali? Nehajte. Prvič, v Sloveniji ga sploh nikoli ni bilo (mar niso stalno govorili, da smo preveč zaprti, da tujih investicij ne pustimo v Slovenijo, da se nam tuji investitorji izogibajo?). In drugič, Slovenija je dolgo uživala zelo visoko gospodarsko rast brez kakih silnih tujih investicij. Bo kapital zbežal iz EU, če ne bo ubogala? Nehajte. Le sprijazniti se bo moral, da bodo dobički in bonusi po novem nižji, česar pa, kot vidite, za nobeno ceno noče. Zato vse tako stiska. Zato na vse tako pritiska. Zato vse tako izsiljuje. In zato varčevanje prikazuje kot nekaj pravičnega. Toda varčevanje in nižji standardi naj bi veljali le za nas, ne pa tudi za njih, finančno oligarhijo, ki politiki zdaj priporoča, naj vlada s čim manj demokracije, le še z ukazi in dekreti in ukrepi in grožnjami in šokterapijami. In seveda, pravna država naj bo le še podizvajalec ukrepov, ki jih

pišejo finančne elite, tako da smo prišli do točke, ko nas pravna država – še zadnje jamstvo enakosti in racionalnosti – bolj ogroža kot pa varuje.

Bolj ko pristajamo na logiko varčevanja, vitke države in družbe stiske, bolj izgubljamو pravno državo in demokracijo, s čimer le kimamo ideologiji neoliberalnega reda, ki vse glasneje kriči: demokracije ne potrebujemo več! Demokracija je le motnja! Demokracija trge le ustavlja! Demokracija ljudi le spreminja v parazite, lenobe, odvisne od državne pomoči! To lahko prodaja le oligarhom in plutokratom, ki so prepričani, da so svoje milijardne imperije ustvarili s svojim lastnim delom. Kako lahko kdo danes še vedno misli, da je svoj milijardni imperij ustvaril s svojim lastnim delom, mi ni jasno. Spomnite se: živeli smo v blaginji, potem pa je oblast nenadoma oznanila – opla, to je narobe! To je greh! Kriminal! Blaginja je znak, da smo zajedavski in da preveč trošimo! Če živiš v blaginji, pomeni, da imaš previsoko plačo – da ti delodajalec plačuje previsoke prispevke – da so stroški tvojega dela previsoki – da ti država preveč pomaga. In neoliberalci, ki si življenja – in svoje ideologije, da ne rečem religije – ne znajo predstavljati brez sprege s krščanskimi fundamentalisti, so nam takoj, napol biblično, predpisali pokoro.

Če upoštevate domet levice, ki ga je izmeril prvi krog predsedniških volitev, potem je jasno dvoje: prvič, da skupni boj levice presega zgolj boj za človekove pravice (in druge topike kulturnega boja), in drugič, da je fronta tam, kjer je ekonomija. Bolj kot kadarkoli. In ko pride do ekonomije, ves narcizem malih razlik, ki kolje in žre levico, zbledi in izgine. Tam nima več kaj iskati. Je pa res, da je prav Pahorjeva zmaga v prvem krogu najboljša metafora te slovenske komedije kompromisa – in nevzdržnosti, nemožnosti samega kompromisa. Pahorjeve zmage se namreč zdaj veselita dve stranki, njegovi veliki podpornici – SD in DL. Prva fanatično zagovarja socialno državo – druga fanatično zagovarja vitko državo. Nemogoča koalicija, v kateri se križajo diametralno nasprotni interesi in v kateri je kompromis nemogoč. Kar me spominja na Ameriko, kjer je republikanski predsedniški kandidat Mitt Romney prav tako računal, da ga bo v Belo hišo odpeljala nemogoča koalicija – koalicija oligarhije in belskega proletariata (ki imata diametralno nasprotno interese). Ker pa je imel v koaliciji tako tiste, ki sodijo v 1 %, kot one, ki sodijo v 99 %, je mislil, da ima 100 %. Če naj parafraziram znanega slovenskega poslovneža: 100 je manj kot 50!

Glasujte za komunista!

To, kar se je zgodilo pri nas, pa zelo spominja tudi na to, kar se je leta 2002 zgodilo v Franciji, ko je v prvem krogu predsedniških volitev izpadel Lionel Jospin, kandidat socialistov, v drugi krog pa se je ob desničarskem Jacquesu Chiracu uvrstil še skrajno desničarski, ultra nacionalistični, napol rasistični Jean-Marie Le Pen, firer Nacionalne fronte, ki v nacističnem holokavstu vidi le »zgodovinski detajl« in (ki so mu ankete pred volitvami, mimogrede rečeno, kazale slabše kot Jospinu). Kar je bilo kakopak presenečenje, celo več kot presenečenje – to je bil šok! Potres! Kataklizma!

Francijo so preplavili demonstranti, ki so burno protestirali proti Le Penu – in njegovi uvrstitvi v drugi krog. Prišli so tudi tisti, ki niso volili. Le Pen je bil pač na tem, da postane francoski predsednik. Francija je bila na tem, da se lepenizira. To je bilo mogoče preprečiti le na en način: z mobilizacijo levega volilnega telesa, ki bi množično volilo desničarja Chiraca. Če levičarji niso hoteli, da bo izvoljen Le Pen, so morali – kot en! strumno! enoglasno! z aklamacijo! – glasovati za desničarja. Jasno, tudi socialistična stranka je svoje volivce pozivala, naj za božjo voljo volijo desničarja. In res, levičarji so množično zdrveli na volišča

in strumno – kot en! enoglasno! z aklamacijo! – glasovali za Chiraca. Desničarja. No, navadnega desničarja. Ki je potem gladko zmagal. Levica je torej izvolila desničarja.

Če pristaneš na tvite in žene, potem pristaneš na tabloidnost, na resničnostni format predvolilnih soočenj – na televoting.

Nekaj takega se utegne zgoditi tudi pri nas. Za desnico je Borut Pahor navadni levičar, Danilo Türk pa skrajni levičar, še več – »zveza s totalitarnim režimom«, kot je po volitvah oznanil Lovro Šturm, nekdanji minister za pravosodje, ki je Pahorjevo zmago v prvem krogu razglasil za »zmago demokracije«, s čimer je – v paketu s teologom Ivanom Štuhecem, ki je takoj po volitvah rekel, da v drugem krogu nima druge možnosti, kot da voli za Pahorja – zelo jasno napovedal, kaj bo v drugem krogu storila desnica: to, kar je pred desetimi leti storila francoska levica. Slovenska desnica bo v drugem krogu glasovala za Pahorja, da ne bi zmagal Türk. Ali bolje rečeno: glasovala bo za navadnega levičarja, da ne bi zmagal skrajni levičar. Toda še vedno: glasovati bo prisiljena za levičarja.

Ergo: ne le da je desnica gladko izgubila na predsedniških volitvah, ampak bo morala v drugem krogu za nameček glasovati še za levičarja. In to bi morale biti levici – ali pa vsaj delu levice – v veliki, velikanski, skrajno perverzni užitek. Lepo prosim, je kaj bolj perverznejega kot to, da bodo vsi ti fanatični antilevičarji prisiljeni glasovati za levičarja? A reč je v resnici še hujša: vsi ti fanatični antikomunisti bodo prisiljeni glasovati za nekdanjega komunista! Pahorja. Ni čudno, da se slovenski desničarji še vedno počutijo tako, kot da živijo leta 1945. Oh, ali pa leta 1975. Še vedno morajo namreč glasovati za komuniste! Toda tega, da so na vsakih volitvah vedno znova prisiljeni glasovati za nekdanjega komunista, so zdaj že dobro vajeni, saj na vsakih volitvah itak vedno znova glasujejo za Janeza Janšo, nekdanjega komunista. Zato lahko le ponovim: ni čudno, da imajo slovenski desničarji še vedno občutek, da živijo leta 1945. Res, ni čudno, da so tako zadržani, tako nestrpni in tako paranoidni. Ne moreš tolikokrat glasovati za nekdanje komuniste, ne da bi se ti to poznalo.

PRILOGA IV

Politika | Komentar

Volitve 2011: »Napačni« zmagovalec

Janez Janša je tri leta rušil Boruta Pahorja, da bi na koncu zmagal Zoran Janković.

Marcel Štefančič jr. | Mladina 49 | 9. 12. 2011

© Miro Majcen

Ozadje

- Jure Trampuš
Kdo je zmagal na volitvah?
- Jure Trampuš
Odločanje v zadnjem trenutku

Ko se je izkazalo, da bo SD na volitvah osvojila več kot 10 odstotkov, je Borut Pahor oznanil: „Smo vstali od mrtvih, ne.“ S čimer je mislil na SD. Potem se je sicer ugriznil v jezik (ne, ne, tega nisem rekel), ker se mu je verjetno zazdelo, da v tem adventnem času govorjenje o „vstajenju od mrtvih“ bolj pritiče kaki drugi, manj sekularni stranki, recimo NSi, toda tudi člani NSi, ki imajo vse razloge za stiskanje k Bogu (hej, zgodil se je „čudež“, ponovno so „vstali“ ipd.), niso tisti, ki bi lahko upravičeno in argumentirano rekli: „Vstali smo od mrtvih.“ Da so vstali od mrtvih, lahko namreč upravičeno in argumentirano - tudi z veliko

dozo evangelijskega olajšanja, celo pastoralne vedrine - rečejo predvsem vsi tisti, ki jih je Janez Janša že kar vnaprej odstavil. Potemtakem vsi tisti, ki so bili prepričani, da bodo žrtve „kadrovskega cunamija“, podobnega tistemu iz leta 2004.

Ne pozabite: Janša je mislil, da je že zmagal, zmago je slavil že kar vnaprej, sondaže so ga mogočno slavile, njegov prevzem oblasti je bil videti neizbežen in povsem samoumeven, vse od padca Pahorjeve vlade se je obnašal kot bodoči premier, mnogi - skupaj z mediji, predvsem televizijskimi - so ga že tretirali kot premiera, prihajal je v maniri srditega, krutega in ljubosumnega Boga, imel je „črne spiske“, obetal je „zamenjavo režima“. Tako kot oni deček v Šestem čutu bi lahko rekel: „Vidim mrtve!“ Ne brez razloga, se razume - res je videl mrtve. Pač vse tiste, ki so bili spričo Janševe neizbežne in cunamijske zmage prepričani, da je z njimi konec, da so že odpisani, da so že odstavljeni, da so že odstranjeni - da so torej že mrtvi. In prav vsi ti lahko zdaj najbolj upravičeno in najbolj argumentirano rečejo: „Vstali smo od mrtvih!“

Kar pomeni, da je bilo v Sloveniji te dni veliko vstajanja od mrtvih. Več, kot je mislil Pahor, ko je dahnil: „Vstali smo od mrtvih.“ Slovenija je v resnici še najbolj potegnila na dobri stari Dickov sci-fi roman Counter-Clock World, v katerem se začne čas na lepem vrtni nazaj, tako da začnejo ljudje širom po svetu množično vstajati od mrtvih. Grobovi se odpirajo, mrtvi se vračajo, ljudje najprej rečejo „Zbogom“ in šele potem „Dober dan“. Kar je logično: čas se vrtil v obratni smeri. Najprej odideš - in šele potem prideš. Temu vstajanju od mrtvih rečejo „Hobartova faza“. Slovenija je te dni prešla v „Hobartovo fazo“. Najprej „Zbogom“, potem „Dober dan“.

SDS, ki je ljudstvo spremenila v svoje orodje (populizem, referendumi), je sama postala le orodje ljudstva. Ljudstvo je zlorabilo SDS, da bi se znebil Pahorja in da bi izvolilo Jankovića.

Te dni smo slišali kopico razlag, zakaj je Janša v finišu izgubil (uspavanost SDS, ki je mislila, da je že zmagala, demotiviranost volilne baze SD, ki je mislila, da je Janša že zmagal, „taktično“ glasovanje za Nejanšo, vrnitev sredine, Janševo abstiniranje na zadnjem TV-soočenju, mobilizacija levega volilnega telesa, spletni mediji, Mladinina „usodna“ sondaža ipd.), toda nikar ne spreglejte učinkov „Hobartove faze“. Najprej si predstavljajte malega človeka, ki je bil nezadovoljen s Pahorjevo vlado, ki je v anketah na vprašanje, ali podpirate Pahorjevo vlado, odgovoril NE, ki je aktivno pripomogel h katastrofalno nizki podpori Pahorjeve vlade, ki je na referendumih glasoval proti Pahorjevim reformam in ki je z vsem tem aktivno prispeval k zrušitvi Pahorjeve vlade. Takih ljudi je bilo veliko. Se več: bili so v večini. In počeli so to, kar je počel Janša. Šli so za njim. Mu jedli z roke.

Potem si predstavljajte Janšo, ki obeta „maščevanje“ in „kadrovski cunami“. Zdaj pa si predstavljajte tistega malega človeka, ki je sodeloval pri rušenju Pahorjeve vlade in ki se obenem prepozna kot potencialna žrtev Janševega srda, Janševega „kadrovskega cunamija“, magari je kot kolateralna škoda tega „cunamija“. Ali pa si predstavljajte, da ta mali človek kot potencialno žrtev Janševega „kadrovskega cunamija“ prepozna svojo ženo, svojega sina, svojo hčerko, svojega strica, svojega očeta, svojo mamo, svojega prijatelja ali pa svojega soseda. Bi ta človek volil Janšo? Bi mu dal svoj glas? Bi svoje bližnje prepustil „smrti“? Ne. Če ne prej, si bo premislil v samem finišu, čisto na koncu, ko vprašanje demokracije postane ekonomsko vprašanje in ko ima zadnjo priložnost, da poskrbi za svoje - ko ima torej zadnjo priložnost, da svojim bližnjim omogoči „vstajenje od mrtvih“. In prehod v Hobartovo fazo.

Janši je uspelo ljudi prepričati, da so mu pomagali zrušiti Pahorjevo vlado, potem pa mu teh ljudi ni uspelo zadržati na svoji strani. Z nedoločno ogromnostjo svojega cunamijskega srda jih je odvrnil, kar pa je bilo ravno dovolj, da je izgubil. (Ali bolje rečeno) teh malih ljudi, ki so med Janšo in „Hobartovo fazo“ izbrali slednjo, je bilo ravno toliko, da so, nogometno rečeno, „naredili razliko“ oziroma da so, še bolje rečeno, ustvarili „igralca več“. Janša je Slovence tako prestrašil, da ga potem raje - preventivno - niso volili. Pozabil je pač da je Slovenija majhna in da zadoščajo že selitve majhne količine volilnih glasov, ki nočejo „umreti“. Rezultat: tako me zmagaš. Sporočilo: tako se politika ne dela.

307.735

Število glasov, ki ga je SDS prejela leta 2008

286.253

Število glasov, ki ga je SDS prejela leta 2011

Toda ko razmišljamo o tem, zakaj je Janša izgubil te volitve, si moramo ponavljati tudi Mercator, Mercator, Mercator. Ne pozabite, kaj je spomladi v intervjuju za Mladino rekel Žiga Debeljak, predsednik uprave Mercatorja: „In končno, smo tudi največji zaposlovalec v Sloveniji. Po številu delovnih mest smo največje podjetje, saj v Sloveniji zaposlujeemo okoli 13 tisoč, na ravni skupine pa več kot 21 tisoč sodelavk in sodelavcev. Analize, ki smo jih delali, so pokazale, da je z Mercatorjevimi poslovnimi aktivnostmi v Sloveniji ekonomsko povezanih več kot 30 tisoč družin. To je zagotovo zelo pomembno.“ Vsekakor. Največji zaposlovalec - največje podjetje v Sloveniji - 13 tisoč zaposlenih - 30 tisoč družin, ki so ekonomsko povezane z Mercatorjem. Zelo pomembno!

Dalje ne pozabite, da je pred volitvami grozila prav prodaja Mercatorja hrvaškemu Agrokorju: govorilo se je o odpuščanju, o tem, da bodo z Mercatorjevih polic izginili slovenski izdelki, o tem, da od slovenskega zajtrka ne bo ostal nič z, o tem, da bodo slovenski dobavitelji prikrajšani - in njihove družine, ekonomsko povezane z Mercatorjem, tudi. In seveda ne pozabite, da Mercator in Janša nista ravno v najboljši rimi in da je Janša v očeh javnosti - in očeh zaposlenih pri največjem slovenskem zaposlovalcu - ta, ki je z Mercatorjem „prekupčeval“. Zakaj bi ta, ki je ekonomsko odvisen od Mercatorja, volil Janšo? Ne vsi, ki so ekonomsko povezani z Mercatorjem, niso razmišljali tako, toda takih, ki niso hoteli „umreti“ (in ki so verjeli, da Zoran Janković, nekdanji predsednik uprave Mercatorja, samega Mercatorja ne bo prodal, da ga bo rešil in da ga bo po malem spet vodil, magari s premierske distance), je bilo ravno dovolj, da je Janša izgubil. Ni kaj, glas teh, ki niso hoteli „umreti“, je bil konkurenčen - imel je dodano vrednost. Na volitvah ljudje običajno glasujejo proti svojim ekonomskim interesom. In ne morem reči, da ljudje tudi tokrat večinoma niso glasovali proti svojim ekonomskim interesom, toda tistih, ki so glasovali za svoj ekonomski interes, je bilo ravno dovolj, da Janša ni mogel zmagati. Ko so prišli na volišče, so si rekli: brez ekonomije - brez ekonomske povezanosti z Mercatorjem - sem mrtev! Ali ekonomija ali smrt!

Sploh pa, če smo že ravno pri razlogih za Janšev poraz: od kod Janši ideja, da si ljudje, ki delajo v javnem sektorju, želijo živeti v „vitki“ državi? Od kod mu ideja, da uslužbenci javnega sektorja sanjajo o „vitki“ državi? Saj niso androidi! Morda jih je res preveč, morda so res lenobni, morda so res pasivni, morda so res uspavani, toda to ne pomeni, da hočejo biti „mrtvi“. Ljudi, ki delajo v javnem sektorju, je preprosto preveč, da bi jih lahko zapeljal z mantro o „vitki“ državi. (Ali bolje rečeno: javnih uslužbencev, ki nočejo „umreti“ (in ki raje izberejo „Hobartovo fazo“), je ravno toliko, da ne moreš zmagati. Ne tako ne zmagaš. Tako se politika ne dela. Najprej rečeš „Dober dan“ - in šele potem „Zbogom“. Janša pa je najprej rekel „Zbogom“.

Strašno maščevanje ljudstva

„Dober dan“ je tako rekel Zoran Janković. Kar je bilo za vse, predvsem za novinarje in medije, nadvse presenetljivo. Vsa tako so ponavljali in zagotavljali: Jankovičeva zmaga je veliko presenečenje! Presenetljiv preobrat! Toda Jankovičeva zmaga je najbolj presenetila tiste medije in tiste novinarje, ki sploh niso opazili (niti hoteli opaziti), da je imel Janez Janša zadnji teden pred volitvami hude težave s stanovanjem, z nepremičninami in zemljišči - in še hujše težave s pojasnjevanjem nakupa „tistega“ stanovanja očitno tako hude, da je zadnje TV-soočenje - in „nepremičninsko“ soočenje z Jankovičem v Svetu na Kanalu A - raje preskočil). Kot ste opazili, Slovenije letos pred volitvami niso preplavili razvpiti „brezplačniki“ iskreno rečeno. Janša letos pomoči brezplačnikov ni potreboval - kot njegovi brezplačniki so se obnašali mediji in novinarji, ki so se zadnji teden pred volitvami obnašali, kakor da Janša nima hudega „stanovanjskega problema“.

Kako hud je bil njegov problem? Zelo hud. V času, ki ga je iztiril nepremičninski balon, se je Janša ujel natanko v past nepremičninske hobotnice, bolje rečeno pri pridobivanju nepremičnine naj bi bil storil natanko tisto, na kar so ljudje najbolj alergični in na kar so - zlasti zdaj, v času krize in omrežij ter obljubljanja poštenosti in transparentnosti - se posebej pozorni. Mediji, ki so iz tedna v teden neusmiljeno žgali, pekli in cvrli Jankoviča in Viranta (ni čudno, da je bil Peter Jambreč letos z medijsko obravnavo predvolilne kampanje tako zadovoljen!), so Janševе afere - Patrio, orožje, brezplačnike - za vsak primer ignorirali, toda hej: afera Patria je za ljudi itak preveč abstraktna in distancirana. Kakor je preveč abstraktna in distancirana orožarska afera, ki je epilog dobila le v nekaj knjigah, objavljenih ne tako davno pred volitvami - in tudi afera z brezplačniki, ki je epilog doživela malo pred volitvami, je za ljudi preveč abstraktna in preveč distancirana. Ljudje teh afer ne razumejo - ali pa jih vsaj ne jemljejo osebno.

Nezadovoljstvo Janeza Janše po objavi rezultatov: Tudi mediji niso bili več dobrodošli.
© Borut Peterlin

Toda kaj pa stanovanje? Ta famozna nepremičnina, ki naj bi jo bil Janša dobil „po zvezah“, pod ugodnejšimi pogoji, kot bi jo sicer dobili drugi? E, to pa ni več niti abstraktno niti distancirano - to je natanko tisto, kar ljudje najbolj razumejo in kar takoj prepoznajo. To je dovolj konkretno, celo strašno konkretno. Tako konkretno, da ljudje to jemljejo osebno in teh, ki take reči jemljejo osebno (in ki praznik demokracije razumejo tudi kot svoj osebni

praznik), je bilo ravno dovolj, da Janša ni mogel zmagati, tako da je nekatere medije - ne samocenzurirane, ampak samoponižane, predvsem pa presenečene, da na koncu ni bil izvoljen ta, za katerega so bili prepričani, da so ga izvolili - pustil v stanju globoke osuplosti, ki je bila tako patetična, tako morbidna in tako smešna, da je bila že kar kičasta. Še sama sreča, da Slovenija ni Švica - pri nas se vedno kaj zgodi!

Najmanj, kar lahko rečemo: vse to Janševe volilne baze ni ravno mobiliziralo. Največ, kar lahko rečemo: tudi Zmaga Jelinčiča je iz parlamenta odneslo prav stanovanjsko vprašanje - pri pojasnjevanju izvora kupnine je bil preveč karnevalsko kreativen. Toda Jelinčičev izpad iz parlamenta odpira zanimivo vprašanje: kdo ga bo zdaj nasledil v parlamentu? Kdo ga bo nadomestil? Kdo bo prevzel polje in nacionalistične topike, ki jih je prej kontroliral Jelinčič? Desne stranke na njegov teren niso stopale prav pogosto, ker je bil to pač njegov teren - pa zdaj? Teren je prazen, kar pomeni, da kliče po zapolnitvi - skušnjava bo velika, ker nacionalistične topike pritegujejo pozornost in ratinge. Dokler je to počel Jelinčič, ni bilo usodno - SNS je bila premajhna in preveč karnevalska, da bi jo jemali resno.

Janša je Slovence tako prestrašil, da ga potem raje - preventivno - niso volili.

Zdaj, ko naj bi vlado prevzel politik, do katerega ima slovenska desnica tak odnos, kot ga ima ameriška desnica do Baracka Obame, je povsem verjetno, da bodo nacionalpatriotske topike vstopile skozi precej večja vrata, kakor je tudi povsem verjetno, da se bodo po vrnitvi NSi v parlament vrnile tudi topike slovenskega kulturnega boja, recimo splav in verski pouk. Oh, in Tito. LDS in Zares, ki bi o teh topikah z veseljem polemizirala (precej raje kot Pahor, Virant, Erjavec in Jankovič), sta resda izpadla iz parlamenta, toda zdaj imata končno lepo priložnost, da se združita v eno stranko, v katero lahko, če sta se že zbudila, pritegneta še Demokratično stranko dela (DSD), Trajnostni razvoj Slovenije (TRS), Stranko enakih možnosti Slovenije (SEM-Si) in Stranko mladih, tako da bi lahko parlamentarna levica po naslednjih volitvah dobila levo krilo. Če hočejo, si lahko rečejo tudi laburisti.

Toda Janšev poraz je v resnici precej hujši, kot se zdi na prvi pogled, precej hujši, kot kažejo številke. Samo pomislite: Janša se je zdaj tri leta zaletaval v Pahorjevo vlado, tri leta jo je rušil, tri leta jo je šikaniral, tri leta je prižigal in podžigal teorije zarote, tri leta je prirejal izredne seje in referendumne, tri leta je grozil in napovedoval, da bo Slovenija Grčija, tri leta je žgal in sekal, izsilil je padec Pahorjeve vlade in predčasne volitve, dal je vse od sebe, šel je do konca in še čez - in vse to je bilo nazadnje zaman. Mislil je, da dela vse prav, po pravilih, a je potem kljub temu izgubil. Kot Sofoklejev kralj Ojdip - misli, da vse dela prav, a na koncu izgubi vid. Alpa kot von Kleistov Michael Kohlhaas - misli, da vse dela prav, a na koncu izgubi glavo. Janša je tri leta rušil Pahorja, potem pa je bil izvoljen Jankovič. Še huje: tri leta je rušil Pahorja, da bi izvolil Jankoviča. Srhljivo? Vsekakor. Sporočilo: tako se politika ne dela. Če delaš politiko tako, da se ti vmes zgodita Jankovič in Virant (ki je zdaj celo bližje parlamentarni levici kot desnici), potem si nekje hudo zgrešil. Kar pomeni, da nisi vsega delal prav, ampak narobe. Če imaš v rokah tako močne karte, kot jih je imel Janša, potem si take neprevidnosti in take brezskrbnosti preprosto ne moreš privoščiti.

Ko je neki esdeesovec v štabu SDS izvedel za izide volitev, je začudeno vprašal: „Kaj so ljudje tako bedasti?“ Neki drugi esdeesovec pa je v štabu SDS dahnilo: „Če je to res, potem ni več naroda.“ Ne, jasno, ni ga več - zamenjali so ga! V tej izjavi - „Če je to res, potem ni več naroda“ - lahko odčitamo predvsem velik strah pred ljudstvom: ljudstvo nas noče! Ljudstvo se je zneslo tudi nad nami! Drži, nič ni strašnejšega od maščevanja ljudstva. Toda med vrsticami tega esdeesovskega strahu tiči tudi strah, da je ljudstvo z njimi naredilo to, kar so oni naredili

s Pahorjem. Ali bolje rečeno, SDS, ki je ljudstvo spremenila v svoje orodje (populizem, referendum ipd.), je sama postala le orodje ljudstva. Ljudstvo je zlorabilo SDS, da bi se znebil Pahorja in da bi izvolilo Jankovića.

Po volitvah so se hitro zastavila zoprna vprašanja: si lahko Gregor Virant privoščiti, da ni v vladi? Si to lahko privoščiti Borut Pahor? Ali pa Karl Erjavec? Ni kaj, zoprna vprašanja. Toda najbolj zoprno vprašanje zadeva prav Janšo: si lahko Janša privoščiti, da ni v vladi? Ni čudno, da je po volitvah famozno izjavil, da bodo kmalu nove predčasne volitve. Nekateri so sicer rekli, da Janša že ruši vlado, ki je sploh še ni, toda najbolj zoprno vprašanje v tej točki ne zadeva le Janše: kdo ali kaj strankam, ki bodo blokirale sestavljanje nove vlade, jamči, da se jim ljudstvo na naslednjih predčasnih volitvah ne bo strašno maščevalo? In če bo maščevanje ljudstva strašno, utegne iz parlamenta izpasti še kaka velika stranka.

Priloga V

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 3. 9. 2013

Justina Lušin